

Holdninger til personer med handicap

Et sociologisk casestudie for Det centrale Handicapråd

Oktober 2015

Holdninger til personer med handicap - Et sociologisk casestudie for Det centrale Handicapråd

Af Niels-Henrik M. Hansen & Esther Nørregård-Nielsen

© Forfatterne og Rådgivende Sociologer ApS 2015

Indholdsfortegnelse

Holdninger til personer med handicap	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Et sociologisk casestudie for Det centrale Handicapråd	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Resumé og fremtidige perspektiver	4
Samfundsudviklingen giver særlige vilkår	4
Manglende skabeloner.....	4
Positivt udgangspunkt	5
I notatet anvendes tre cases,	5
Case 1: Grøn Koncert og Muskelsvindfonden	5
Notatets opbygning.....	6
Handicappet eller personer med handicap – en kort diskussion	7
Indledning	8
Baggrund for notatet.....	10
Hvad er en holdning?	11
To træk ved det moderne samfund	12
Grönviks definitioner af handicap	14
Et handicap kamoufleres eller skjules ofte.....	16
Inspiration: Homoseksuelles kamp for anerkendelse	17
Fordomme og stereotyper	18
Holdninger til personer med handicap	20
Negative forventninger og stor forlegenhed.....	20
Mangel på viden fører til fordomme.....	21
Børn har positive holdninger til kammerater med handicap	23
Handicaphierarki og handicappede som dårlig arbejdskraft	24
Et videnshul	25
Afrunding.....	26
Cases – tre måder at ændre holdninger på	27
Kort introduktion til de 3 cases	27
Case 1: Grøn Koncert og Muskelsvindfonden	28
Case 2: INSP! i Roskilde – skaber rum for alle	32
Case 3: De sociale viceværter i almen og den driftige driftschef	37

Driftschef i boligforening – Peter Kare	39
Opsamling for alle cases	41
Bilag 1: Referencer	44
Internetressourcer	46
Bilag 2: Interviewguides	48
Introduktion til Interviewet	48
Hvad er det I kan?	48
Erfaringer	48
Afsluttende bemærkninger	49
Interviewguide til interviews - brugere: Det Centrale Handicapråd	49
Introduktion til interviewet	49
Hvad er din situation?	49
Hvad er det projektet/tiltaget kan?	49
Afsluttende bemærkninger	50

Resumé og fremtidige perspektiver

Dette notat fokuserer på holdninger til personer med handicap ud fra tre perspektiver. Et teoretisk perspektiv, der tager udgangspunkt i holdning som et sociologisk begreb. Et empirisk perspektiv, der fokuserer på, hvad forskellige undersøgelser når frem til af holdninger til personer med handicap, og hvad de peger på, der kan ændre holdninger til personer med handicap. Det tredje perspektiv tager udgangspunkt i tre cases, tre steder eller måder, hvorpå personer med et handicap inddrages i større grad i samfundslivet, samt hvordan holdningerne til personer med handicap kan påvirkes i praksis.

Samfundsudviklingen giver særlige vilkår

Holdninger kan defineres som vurderinger af et givent fænomen med den særlige pointe, at disse vurderinger sker med en klangbund i det sociale. Koblet til dette er der sket en udvikling i samfundet, som medfører en stigende grad af individualisering, globalisering og refleksivitet. Disse giver tilsammen en bevægelse, hvor det enkelte menneske – med eller uden et handicap – skal varetage sin livsbiografi vel vidende, at fænomener kan vurderes på forskellige måder, og at det er op til vedkommende selv at gøre dette. Godt nok tales der om individualisering og øget refleksivitet, men disse bevægelser resulterer samtidig i en større standardisering af folks livsbiografier. Vi bruger så at sige individualismen til at blive mere ens, og vi tillægges større ansvar for os selv, hvilket fx kan ses, når den enkelte gøres ansvarlig for de problemer, vedkommende står med – fx arbejdsløshed – uanset, at de skyldes globale dårlige økonomiske konjunkturer. Det bliver vigtigt for det enkelte individ at passe ind. Denne samfundsudvikling påvirker både personer med handicap og personer uden handicap.

Personer med et handicap arbejder ofte hårdt på at passe ind. Det sker ofte med det resultat, at handicappets betydning forsøges nedtonet – en konsekvens kan være, at de simpelthen bliver dårlige til at fungere med deres handicap. Handicappet bliver dermed til et personligt problem og noget, der afskærmes fra andre, fordi man frygter den potentielle forlegenhed og skam, der kan være ved at bringe et handicap ind i den sociale sammenhæng. Handicappet bliver privatiseret, individualiseret, og det påvirker udgangspunktet, hvis målet er at ændre holdninger og fordomme til personer med handicap.

Manglende skabeloner

Resultatet af denne udvikling er, at der mangler skabeloner for, hvad et handicap er, og hvordan man skal forholde sig til det socialt, og det åbner igen for usikkerhed, når folk skal forholde sig konkret til personer med et handicap. Spørgsmålet bliver følgelig: Hvad skal man gøre ved det?

Skematisk kan der peges på, at man på den ene side kan satse på at styrke personer med et handicap, så de træder ind i det offentlige rum og tager (med)ansvar for at definere, hvad et handicap er, og hvordan omgivelserne bør forholde sig til det. På den anden side kan man arbejde på at fjerne noget af usikkerheden fra de ikke-handicappede. Det kan være ved at gøre dem klogere på, hvad et handicap er, hvad det indebærer, og hvordan man kan forholde sig til det. Litteraturen peger på, at der kan være noget at hente via kampagner, men at det nok er begrænset, hvad kampagner reelt ændrer – særligt i et længere tidsperspektiv. Det, der ændrer folks holdninger er det konkrete møde dvs. at blive konfronteret med personer, der har et handicap. Men dette kan være en udfordring, da ikke alle personer med handicap, er åbne om deres handicap eller har lyst til, at det står i centrum.

Positivt udgangspunkt

Gennemgangen af en række eksisterende undersøgelser af holdninger til personer med et handicap peger på, at de fleste mennesker i udgangspunktet er positive i deres holdninger til personer med et handicap, men at der er flere reservationer og betænkeligheder, når personen med handicappet rykker tættere på dem, hvad enten det er i skolen, på arbejdspladsen eller i privatlivet. Undersøgelserne peger på, at meget af dette skyldes mangel på viden om, hvad et handicap er, hvilket giver en usikkerhed og nogle gange en angst for at møde et menneske med et handicap og indgå i en social relation med personen. Dette afføder igen en forlegenhed og skamfølelse, der kan gøre det svært for personen med handicappet at indgå i meningsfulde relationer med deres omgivelser og dermed opnå anerkendelse som et fuldgældigt medlem af samfundet.

Der er altså skam og forlegenhed forbundet til personer med handicap, både blandt de som selv har et handicap, og de som ikke har. Spørgsmålet er, om det kan lade sig gøre i praksis at ændre holdningerne til personer med handicap og skabe en større grad af deltagelse i hverdagslivet blandt personer uden handicap. Her peger de inddragede cases i notatet på, at ja, det kan lade sig gøre i et vist omfang.

I notatet anvendes tre cases, som har det til fælles, at de ikke direkte beskæftiger sig med personer med handicap som en specifik målgruppe. I stedet er der tale om projekter, der arbejder på at gøre plads til alle, som aktive deltagere i samfundet, og her er personer med handicap blot en gruppe blandt andre, som man arbejder med.

Case 1: Grøn Koncert og Muskelsvindfonden naturliggør samarbejdet og skaber nye rammer

Den første case vi har valgt er Grøn Koncert, der i flere årtier har gennemført koncerter rundt om i Danmark, og som fra begyndelsen har arbejdet for at inkludere alle de frivillige, der ønsker at medvirke til at få gennemført koncerterne og samtidig ønsker at få en god oplevelse. Man har således skabt arbejdsfunktioner til en række mennesker med forskellige fysiske og psykiske udfordringer og kompetencer. Det primære for Grøn Koncert er ikke at inkludere mennesker med handicap. I stedet er formålet at fokusere på opgaverne og på de ressourcer, man har til rådighed og sætte disse sammen på den bedst mulige måde. Det fører ofte til overraskende opgaveløsninger, som løfter hele arbejdsprocessen samtidig med, at det skaber plads til de kompetencer, folk har. Et væsentligt element er at skabe de rammer, der gør det muligt for flere at yde et godt stykke arbejde. Ved at tænke bevidst i hvilke rammer, der kan fremme arbejdet, bliver det let og naturligt for flere at få plads på en hektisk og kompleks arbejdsplads som en festivalplads, der skal kunne etableres indenfor få timer og på samme vis pakkes sammen på kort tid. Samtidig neutraliseres handicappet hos den enkelte, og de bliver i stedet til personer, der er kendetegnet ved alle mulige andre af de egenskaber, som vi alle måler hinanden på.

Case 2: INSP! i Roskilde skaber rum for alle

I den anden case, INSP! i Roskilde, sker holdningsbearbejdningen ved det, man kan kalde et "de-centreret blik", hvor der arbejdes målrettet på at skabe nogle rammer omkring aktiviteter, hvor alle - uanset deres forudsætninger - kan deltage. Deltagelse giver anledning til mødet mellem personer med et handicap og personer uden et handicap, hvilket effektivt flytter folks holdninger. Der er to elementer i dette, som virker understøttende på INSP!'s metode. Det ene er, at mødet mellem personer med handicap og personer uden et handicap er en positiv intenderet bi-effekt, men ikke selve målet med aktiviteten. Det andet er, at INSP!

er åbne overfor, hvad der laves i huset af aktiviteter, men styrer det igennem injektionen af stedets værdier, som bliver personificeret igennem en værtsfunktion. Disse to elementer kan med fordel tages med i andre sammenhænge, hvor der er et ønske om at understøtte kontaktflader mellem personer med og uden et handicap.

Case 3: Sociale viceværter i boligforeningen og en driftschef, der selv har taget initiativ

Case nummer 3 omhandler boligforeninger. Brugen af sociale viceværter i boligforeninger og erfaringerne fra en driftschef i et boligområde viser, at der er et potentiale i at ruste nøglepersoner til at håndtere situationer, hvor mennesker med handicap indgår. De peger på, at man kan komme langt med at understøtte dialogen mellem personer med handicap og personerne i deres omgivelser. De anvender alle dialogen som et værktøj til at bygge bro mellem personen med handicappet og omgivelserne. Der er tale om en situation, hvor alle de involverede er meget sårbare, fordi det oftest handler om hjemmet; folks bolig og base. Dialogen går begge veje. Den medvirker til at inddrage personen med handicappet i hverdagen i boligforeningen, og den ruste omgivelserne ved at tilføre viden om, hvordan man kan forholde sig til en person med handicap, ligesom den bidrager til en mulig forståelse af, hvorfor personen med handicappet kan finde på at reagere som vedkommende gør. Resultatet er, at personen med handicappet ikke ekskluderes yderligere, og der åbnes for mulige re-integrationsveje.

Case 3 peger i samme retning som erfaringerne fra case 2 INSP! i Roskilde. At det er væsentligt, at der er nogle, der understøtter mødet mellem personer med og uden et handicap. Og at det kan være en fordel, at denne understøttelse sker af personer, der i sig selv ikke har nogen ekstra dagsorden med det, de gør. Det handler ikke om, at personer med et handicap skal møde personer uden et handicap, eller at de sociale viceværter skal spare penge eller varetage nogle bestemte gruppers interesser. Det handler om at klæde nogle mennesker på med viden om en bestemt gruppe beboere, og det åbner for en dialog, hvor ændringerne af holdninger er en nyttig bi-effekt, men i sig selv ikke er målet.

Notatets opbygning

Overordnet set indeholder dette notat tre dele. I den første del undersøges holdningsbegrebet ud fra et sociologisk begrebsapparat. I den anden del rettes opmærksomheden mod holdninger til personer med handicap, og hvorledes disse kan påvirkes. Det sker igennem inddragelsen af udvalgte studier og artikler. I den tredje og sidste del af notatet, undersøges tre konkrete cases på, hvordan man kan arbejde med at ændre holdninger til personer med handicap.

Handicappet eller personer med handicap – en kort diskussion

Handicapbegrebet er ikke er så enkelt et begreb, som man måske skulle tro. Det understreges, når man søger at fastslå, hvor mange mennesker, der findes i Danmark med et handicap. Det er noget, som er blevet estimeret ved flere lejligheder. Fx peger SFI i 2013, på at 30 % af den danske befolkning har et fysisk eller psykisk selv vurderet handicap (DCH 2014:9). Det svarer til omkring 1,7 millioner danskere; det er ca. det antal borgere, der er i hele Storkøbenhavn. Bengtsson (2003) peger på, at tre forskellige undersøgelser, der alle blev gennemført i 1997, kommer frem til tre forskellige tal for antallet af personer med handicap i arbejde (fra 17.000 til 255.000) (Bengtsson 2003:39), hvilket medvirker til at pege på det problematiske i begrebet.

I Danmark bruger vi begreberne 'handicappede' og 'personer med handicap' synonymt. Der menes det samme, også selvom man skal være opmærksom på, at der kan læses forskellige betydninger ind i de to betegnelser. Formelt set kan et handicap defineres på (mindst) fem måder, som det bliver klart senere i notatet i Grönviks diskussion af begrebet. De forskellige definitioner kan afspejles i sprogbrugen.

I Danmark har man som sædvane at betegne personer med handicap som 'handicappede'. I dette notat anvendes 'personer med handicap'. Det gør vi for at signalere, at de mennesker, der har et handicap, ikke er lig med handicappet, hvilket betegnelsen handicappet antyder, fordi person og handicap smelter sammen i én og samme identitet. Betegnelsen 'person med handicap' betoner stærkere, at vi først og fremmest har med et menneske og en medborger at gøre, og at handicappet er et særligt livsvilkår for denne person.

I dette notat betegnes et handicap endvidere den situation, hvor en person lider af enten et fysisk, psykisk eller intellektuel funktionsnedsættelse, der gør, at den pågældende person har et kompensationsbehov for at kunne fungere på lige fod med andre mennesker i en sammenligning livssituation (Det Centrale Handicapråd 2001:5). Det betyder desuden, at et handicap kan have mange forskellige former og grader. Det kan være synligt og usynligt. Det kan være invaliderende hos nogle, mens det for andre ikke spiller nogen større rolle i hverdagen. Det kan med andre ord være uhensigtsmæssigt at tale om personer med handicap som en homogen gruppe, da det langt fra er tilfældet.

I vores nabolande arbejder man mere nuanceret med sprogbrug, end vi gør i Danmark, og der skelnes mellem en funktionsnedsættelse (det den pågældende person ikke kan), og det udtryk funktionsnedsættelsen får i det offentlige rum, som kan være mere eller mindre tilgængelig for den pågældende funktionsnedsættelse. Der er tale om en større diskussion, som dette notat ikke kommer yderligere omkring.

Indledning

FN's regler involverer ligestilling

De Forenede Nationers standardregler om lige muligheder for personer med handicap blev vedtaget af FN i 1993 (Socialministeriet 1994), og repræsenterer et grundlag for ligebehandling af personer med handicap – også i Danmark, hvor de principielt indgår som et grundlag i dansk handicappolitik. Kernen i FN's regler er, at personer med handicap skal kunne deltage i samfundslivet på lige fod med personer, som ikke har et handicap. Det involverer en ligestilling, uanset om man har et handicap og sikrer rettigheder for personer med handicap (Socialministeriet 1994). På den facon markerer FN's standardregler et gennembrud for ligebehandlingen af personer med handicap på et globalt plan og en anerkendelse af de forskellige områder, der skal handles på, hvis man skal tale om en fuldgyldig integration af personer med handicap i samfundet. I 2009 tiltrådte Danmark FN's konvention om rettigheder for personer med handicap. Denne skal sikre, at personer med handicap opnår de samme rettigheder og muligheder som personer uden handicap, og udgør derfor en vigtig ramme for arbejdet på handicapområdet i Danmark (www.um.dk).

Undervisningspligt og tvangssterilisering

Danmark har en lang historie, når det gælder holdningen til personer med handicap. Fx indførte Danmark som det første land i verden undervisningspligt for døvne og hørehæmmede børn allerede i 1817. Men Danmark var også det første land i verden, som på et senere tidspunkt lovgav om tvangssterilisering af personer med handicap og anbragte dem på øerne Livø og Sprogø, hvor de ikke kunne være til "fare" for resten af samfundet. Danmark er også et land, hvor man åbent diskuterede eutanasi (aktiv dødshjælp eller "medlidenhedsdrab") overfor udvalgte grupper med handicaps – også i tiden efter anden verdenskrig (Vaaben 2015).

Senere har vi brystet os af at have en af de mest udbyggede velfærdsstater i verden, startende med forsorgsloven, der blev indført i 1933 og suppleret igennem 1950'erne med særlig lovgivning for specifikke grupper af handicaps (Engberg et al 1967). Målet med loven var at skabe et omfattende sikkerhedsnet, der gav gode vilkår og lige muligheder til personer med handicap. Intentionen var integration af personer med handicap på ligeværdige vilkår i samfundets forskellige arenaer.

Fra velfærdsstat til konkurrencestat

I dag er velfærdsstaten under voldsomt forandring. Der har været en langvarig global økonomisk krise. Forskningsmæssigt tales der ofte om en "konkurrencestat" (Pedersen 2011) i stedet for en velfærdsstat. Skiftet er mere end blot semantisk. Det betegner et skift imod en stat, hvor spørgsmålet ikke længere er, hvad staten kan gøre for borgerne. I stedet handler det i konkurrencestaten om, hvad borgerne kan gøre for staten, og borgerne ses som soldater i statens konkurrence med andre stater. Det påvirker også personer med handicap. Fokus er ikke på, hvordan denne befolkningsgruppe kan hjælpes, men hvordan de kan integreres på en måde, hvor de øger samfundets konkurrenceevne med andre økonomier. Det kommer bl.a. til udtryk i brugen af de såkaldte ressourceforløb, hvor personer med handicap, uanset hvor dårligt de ellers måtte have det, skal gennemgå forskellige forløb for at afklare, om de er i stand til at klare den ene eller den anden form for beskæftigelse.

En opgørelse gennemført af Nordjyske Stiftstidende viser, at disse afklaringsforløb har meget lille effekt og at risikoen for at dø, mens ressourceforløbene gennemføres, er større end chancen for, at det fører til et job efterfølgende (Nordjyske.dk 2015). Det kan der være mange årsager til, men det peger på omfanget af en bevægelse, hvor personer med handicap og måden at forholde sig til dem på, bliver underlagt økonomiske logikker, der får forrang for hensyntagen til deres særlige problemstillinger. Der er dog flere perspektiver på dette – man kan også pege på, at udviklingen de senere år har været at flytte fokus væk fra, at det primært handler om omsorg og støtte til personer med handicap, til hvordan personer med handicap kan realisere deres potentiale og kan bidrage til samfundet. Det er ikke noget vi diskuterer yderligere i dette notat – dette er medtaget for at vise, at der er tale om et omdiskuteret felt.

Reformer giver nye vilkår

Handicapområdet har i de senere år været præget af flere store reformer. Kommunalreformen i 2007 lagde meget af ansvaret for handicapområdet over på de enkelte kommuner. Ydermere har reformen af fleksjobordningen i 2012 varslet et nybrud i arbejdet med integrationen af personer med handicap på det danske arbejdsmarked, da man valgte at ændre handicappedes vilkår i fleksjobreformen. De førnævnte ressourceforløb er en del af denne reform.

Behandlingen af personer med handicap har således altid været præget af samtidens holdninger, og hvad der til hver en tid antages at være den rigtige hjælp. Spørgsmålet, dette notat tager op er, hvorledes holdningerne til personer med handicap er i dag, og hvordan de måske kan ændres. Notatet tager et sociologisk afsæt og ser på, hvorledes tidens holdninger til personer med handicap er præget af fordomme og uvidenhed, men ikke af uvilje. Notatet ser ligeledes på, hvordan holdningerne er forbundet til den gennemgribende individualisering af samfundet, samt hvad dette betyder for både personer med og uden handicap i relation til og forståelse af, hvad det at leve med et handicap kan medføre og betyde.

Holdninger til handicappede afhænger af typen af handicap

Steen Bengtsson (2008), der er seniorforsker på det nationale forskningscenter for velfærd (SFI), peger på, at holdninger til personer med handicap er meget bestemt af, hvilken form for handicap, der er tale om. Fx er folk generelt mere positive, når det gælder personer, der er blinde end over for personer med spastisk lammelse og personer med en sindslidelse. Ydermere er folk generelt mere positive overfor personer med handicap, desto mindre berøringsflade de har til vedkommende. Det betyder konkret, at folk fx kan acceptere at sidde ved siden af en person med et handicap i toget, mens at de ikke er lige så positive, hvis der er udsigt til få en person med et handicap til svigersøn.

Individualisering har omkostninger

Den gennemgribende individualisering har også betydning i denne sammenhæng. Den har ikke alene konsekvenser for, hvordan det enkelte individ danner en holdning til et givent fænomen. Individualiseringen påvirker også - hvilket man ofte glemmer - de muligheder personer med handicap selv har for at påvirke holdninger til dem. Individualisering skal her forstås som en bevægelse, der betyder, at det enkelte individ kommer i centrum og får ansvaret for sin identitet. Men individualisering handler samtidig om, at der sker en frigørelse fra traditioner, klasse og givne fællesskaber.

Individualiseringen giver derfor store muligheder for at individet, om man har et handicap eller ej, kan skabe og forme sin egen tilværelse. Det har dog også den omkostning, at det er den enkelte selv, der tillægges ansvaret for sin tilværelse – også når det gælder de begrænsninger, den enkelte kan have i sit liv fx i form af et handicap, sociale baggrund og formåen (Illeris et al 2009).

Holdninger som analytisk værktøj

Holdninger til personer med handicap må betegnes som noget, der griber ind i forskellige sammenhænge. Dels er der en forbindelse til nogle generelle værdier i samfundet, dels til hvordan man som individ gerne vil indgå som samfundsborger, dels til en konkret adfærd, når man møder en medborger, der har et handicap, uanset om det er i bussen, på arbejdspladsen eller som potentielt svigersøn. Det vil dette notat forsøge at give nogle sociologiske værktøjer til at analysere; og igennem denne analyse illustrere, hvilke områder man kan trække på og hvilke metoder og "håndtag" man kan benytte sig af, hvis målet er at ændre holdninger til personer med handicap i det danske samfund.

På den måde skal notatet også ses som en værktøjskasse, hvor der kan hentes perspektiver på, hvordan man kan forstå holdninger i dag, men notatet går samtidigt et skridt videre og inddrager erfaringer fra en række cases, der arbejder med at rumme personer med handicap på forskellige måder og integrere dem på en god måde. Der er tale om tre cases, som viser forskellige måder at møde, eller arbejde med, personer med handicap på. Casene vil blive inddraget sidst i notatet.

Baggrund for notatet

Det Centrale Handicapråd har fået til opdrag at formulere en strategi for, hvorledes man kan flytte fordomme og ændre holdninger til mennesker med handicap i det danske samfund. Som et grundlag for dette arbejde, og til inspiration, har rådet igangsat en række initiativer, der dels skal belyse synet på personer med handicap i det danske samfund, dels hvorledes dette syn kan ændres. Det Centrale Handicapråd har som led i dette bedt firmaet Rådgivende Sociologer om at udarbejde et mindre notat, der skal beskrive holdningsbegrebet, og hvordan det kan påvirkes. Derudover skal notatet belyse, hvad vi ved om holdninger specifikt til handicap og handicappede og sætte dette i relation til holdningsbegrebet. Endelig skal der gennemføres et mindre empirisk studie af nogle få cases, hvor der er gjort konkrete erfaringer med at udvikle rammer for ligeværdige møder mellem personer med og uden et handicap. Det særligt interessante ved casene vil være at belyse, hvordan man kan arbejde med fordomme og ændre holdninger til personer med handicap. Casene vil sammen med litteraturstudiet udgøre et grundlag for en diskussion om, hvorvidt det er muligt at ændre holdninger til medborgere med handicaps i det danske samfund.

De tre cases er:

- Muskelsvindforeningen og deres gennemførelse af "Grøn Koncert".
- INSP!, som er et projekt i Roskilde kommune, der er drevet af en frivillig organisation.
- Et tiltag med sociale viceværter i Københavns Sydhavns kvarter, som er etableret i et samarbejde mellem to boligforeninger samt erfaringer fra en ejendomsfunktionær/driftschef, der har gjort sig erfaringer med psykisk sårbare, og hvordan disse håndteres bedst muligt.

Fælles for casene er, at de for en stor dels vedkommende ikke direkte beskæftiger sig med personer med handicap som en specifik målgruppe. I stedet er der tale om projekter, der arbejder på at åbne rum og gøre plads til alle, som aktive deltagere i samfundet, og her er personer med handicap blot en gruppe blandt andre som man arbejder med.

Hvad er en holdning?

- En holdning er en negativ eller positiv vurdering af et givent fænomen.
- Holdninger er nødvendige i det moderne samfund, da de fungerer som redskaber til at navigere i et samfund, der i stigende grad er præget af kompleksitet og refleksivitet.
- Holdninger er noget individet har, men på samme tid afspejler de individets orientering mod det fælles, det sociale.

Hvad er en holdning? Det er det centrale spørgsmål i denne del af notatet. Umiddelbart er det nemt at besvare. Det er en vurdering af et givent fænomen. Og i den forstand navigerer vi alle rundt ved hjælp af vores holdninger. Folk bliver i voxpops spurgt om deres holdning til et aktuelt emne, og køber man tøj, kan man spørge om andres holdning til, om tøjet passer godt eller dårligt. Den der skal svare, kan dernæst have en holdning til, hvorvidt det er godt eller dårligt at svare helt ærligt. Holdninger er således noget, vi alle har og benytter os af. Men for at kunne påvirke holdninger er det væsentligt, at vi tager et nøjere blik på begrebet i et sociologisk perspektiv.

Holdninger reducerer kompleksitet

En holdning kan skematisk siges at være en positiv eller negativ bedømmelse af et emne eller en person. På den måde kan holdning indeholde både viden, følelser og adfærd. Holdninger er derfor frem for alt en bedømmelse. Og i den forstand har holdninger den bekvemme egenskab, at de gør det komplicerede enkelt. Noget, der måske er kompliceret, bliver reduceret til en enten positiv eller negativ vurdering. I eksemplet med tøjet sidder tøjet enten flatterende eller mindre flatterende, og alle de overvejelser, der kan være omkring stilen, farven, størrelsen, kvaliteten osv. bliver samlet i en positiv eller negativ vurdering. Det er tilfældet omkring fx flygtninge og indvandrer-diskussionen, som rummer rigtig mange forskellige vinkler og perspektiver, der ofte bliver kogt ned til, hvorvidt den enkelte er for eller imod indvandrere. Tit bliver denne diskussion meget følelsesbaseret. Det er der nødvendigvis ikke noget dårligt i, men det peger på en anden egenskab ved holdninger, nemlig at deres reduktion af problemstillinger også åbner for, at de kan blive et argument i sig selv og overføres på andre områder. Her vil det være nyttigt også at se på fordomme, som en særlig afart af holdningsbegrebet. En fordom betyder, at der er afsagt en dom, en bedømmelse, på forhånd. Der er ofte tale om en negativ holdning til en bestemt gruppe, fx personer med handicap, og en fordom kan give anledning til en diskriminerende adfærd over for den pågældende gruppe. Fordomme er også et udtryk for magtforhold i samfundet og tjener til at fastholde disse.

Holdninger binder os til samfundet

Bag om denne diskussion af holdninger er der en erkendelse af, at holdninger er betydningsfulde i en samfundsmæssig kontekst. Ikke alene fordi de er bekvemme og lader os navigere i komplekse problemstillinger, men også fordi, de forbinder os til det sociale – fællesskabet med andre ord. Holdninger er ikke noget, der kommer frem på et blank stykke papir. De er i høj grad bundet til, hvem individet er, den tid individet lever i, og det samfund individet indgår i. En holdning forandrer sig således over tid og i et samspil med det omgivende samfund. Det kan være samfundsudviklingen, forskning eller stemninger, der går ind og påvirker folks holdninger til et givent fænomen. Man kan fx se, at holdningen til, hvad der er en sund livsstil, ændrer sig løbende (Den store danske, Gyldendal 2015).

Holdninger er sociale markører

Men holdninger er også bundet op til individets sociale udgangspunkt. Dermed tjener de også som sociale markører, der viser individets sociale baggrund, og hvor det har ønske om at høre til. Det er noget som den franske sociolog Pierre Bourdieu har belyst. Hans klassiske værk "Distinktionen: En sociologisk kritik af dømmekraften" (Bourdieu, dansk udgave 1995), beskriver samfundet som opdelt i en række felter, hvor vores smag, dømmekraft og valg skiller os ud som tilhørende bestemte sociale felter (grupper). Holdninger er dermed også sociale markører, der viser, hvem vi er og fortæller noget om vores baggrund og orienteringer. Det er noget, som fx reklamebranchen benytter sig af i stor stil, når de skal målrette reklamer til forskellige befolkningsgrupper. I den forstand er holdninger en afspejling af vores identitet, baggrund, og hvad vi ønsker at være.

Holdninger kan derfor siges at være en måde, hvorved vi forholder os til vores omverden. Det er noget, der formindsker kompleksitet – man kan have en holdning til et givent emne, og dermed behøver man ikke forholde sig yderligere til det. En holdning kan derudover også være noget, der signalerer et bestemt tilhørsforhold. På den måde er holdninger på mange måder et navigationsredskab, som hjælper os rundt i hverdagen, og hjælper andre til at klassificere os som mennesker.

To træk ved det moderne samfund

At holdninger reducerer kompleksitet er vigtigt i det nutidige samfund. Samfundet i dag kan beskrives som præget af to centrale bevægelser. Det ene er individualiseringen. Den anden er globaliseringen. Sociologen Anthony Giddens (1996, 1999) beskriver individualiseringen som en bevægelse mod, at det enkelte individ tager ansvar for sine egne valg samtidigt med, at disse valg ikke længere er givne på samme måde som tidligere. Individets selvbiografier bliver vigtigere, da de bliver centrale fortællinger om, hvad den enkelte er, og hvad vedkommende står for. På den ene side åbner det for, at det enkelte menneske kan skabe sin egen identitet, også hvis man har et handicap. Men individualiseringens frisættelse har en omkostning ved, at dette stiller store krav til den enkelte om at kunne håndtere og tage ansvar for en række aspekter af sin tilværelse og til at kunne navigere i dette.

Globaliseringen indebærer samtidig, at der sker en sammenkædning mellem det lokale og det globale – begivenheder på den anden side af verden kan fx få betydning for hverdagen her i Danmark. En krig i Syrien får betydning for, at midler i Danmark pludseligt skal anvendes til stigende flygtningestrømme. Giddens kobler dette til en stadig acceleration af hastigheden, hvormed samfundet forandrer sig.

Giddens peger på, at vi i højere grad forventes at forholde os reflektivt til vores omverden. Det er også blevet italesat af andre. Fx har Lyotard (1996) beskrevet, hvordan vi ikke længere ensidigt kan støtte os til det forudsigelige, og det man har beskrevet som "store fortællinger" (Lyotard 1996) om klasse, ideologi, køn og sikker viden. Vi udfordres konstant af nye, uforudsigelige og flersidede opfattelser, hvilket også nødvendigvis må have betydning for, hvordan vi fx forholder os til en person, der har et handicap.

Der ikke er nogen "rigtig" måde at anskue personer med handicap

Det betyder, at der ikke er nogen "rigtig" måde at anskue personer med handicap på. Det er også et træk ved det moderne samfund, som videnssociologen Bruno Latour kommer ind på. Han beskriver en række af det moderne samfunds udfordringer som hybrider. Hermed mener han, at der er tale om udfordringer, der baserer sig på viden, der aldrig er sikker, og altid kan ses ud fra forskellige perspektiver. Det gør sig også gældende i vores forhold til andre, hvor vi bliver nødt til at forholde os åbent overfor andre, hvilket introdu-

cerer et element af usikkerhed, som kan blokere for interaktionen med andre (Blok et al 2009). Klimaudfordringer er et klassisk eksempel på dette. På den ene side mener forkæmperne, at klimaproblemerne er skabt af industriens produktionsformer, og på den anden side hævder industrien, at klimaproblemerne ikke er menneskeskabte, men naturlige. Der er for så vidt videnskabelige belæg for begge synspunkter. I diskursen om den voksende internationale ulighed dokumenteres det endvidere, at forurening er et nødvendigt onde, hvis man vil reducere sult og fattigdom. Sagen om klima[forandringer] er kort sagt ikke så enkel at afgøre. Det samme gør sig gældende med handicap. Det er foranderligt. På den ene side kan man argumentere for, at personer med handicap skal integreres fuldt ud, og på den anden side kan der argumenteres for, at der er nogle økonomiske og fysiske begrænsninger, der sætter nogle rammer for dette og gør nogle ting umulige. Det kom fx til udtryk i indledningen til dette notat, hvor man på den ene side kan se fleksjob reformen som et fremskridt for ligebehandlingen af personer med handicap, mens på den anden side kan argumentere for det modsatte synspunkt. Begge perspektiver er gangbare, og det er svært at sige, at det ene er bedre end det andet (Ibid.).

Individualisering – holdning til personer med handicap og det at have et handicap

Hvor efterlader det os i forhold til diskussionen af holdninger til personer med handicap?

Det er blevet klart, at holdninger er et værdifuldt værktøj til at forholde sig til omverdenen på en enkel måde, hvilket også gælder for fordomme. Individualiseringen og globalisering har medført, at dannelsen af holdninger i høj grad er op til den enkelte samtidigt med, at det er blevet vanskeligere entydigt at orientere sig. Der er en større grad af refleksivitet og bevidsthed om, at tingene kan ansues fra flere perspektiver. Det har vi – med Latour - benævnt hybrider. Det, at ting kan ansues fra flere vinkler, stiller væsentlige krav til individets refleksivitet. Men denne udvikling har samtidig den paradoksale betydning, at godt nok taler man om større individualitet, men individualiseringen medfører på samme tid en større grad af standardisering af livsbiografier. Det betyder med andre ord, at selvom livsbiografien er individualiseret, sker der en udvikling mod en ensretning af de samme livsbiografier. Det ses bl.a. hos unge i søgningen mod uddannelse, hvor alle, helt individuelt, søger mod det samme. (Illeris et al 2009). Det er værd at huske på, at individualiseringen og standardiseringen ikke alene er et grundvilkår for personer med handicap – det gælder alle mennesker, hvilket åbner op for, at personer med handicap på nogle planer får mulighed for – ligesom andre – at skabe deres egen livsbiografi og selv bestemme om, og i hvilken grad, handicappet skal være en del af vedkommendes identitet. Hansen (2009a+b) diskuterer dette i forhold til unge med høretab, hvor nogle simpelthen fravælger handicapetiketten, fordi de ikke vil kæmpe med de negative associationer, det giver. Individualisering gør det også svært at skulle fortælle, hvad handicappet betyder for dem, dels fordi de ikke har nogle fælles skabeloner at trække på, og dels fordi, det kan være at forholde sig til et element, der måske er et irriterende indslag i ens selvbiografi, fordi det antyder – i deres øjne – en personlig mangel.

Vi bliver derfor nødt til at kigge på de elementer, der indgår i mødet mellem personer med og uden et handicap, og det vil være nyttigt at se på, hvilke forståelser af, hvad et handicap er, der er til rådighed i det sociale rum. Specifikt vil vi se på forskellige opfattelser af, hvad et handicap er. Det vil give os et indblik i de skabeloner personer med og uden handicap kan trække på, når de taler om personer med handicap generelt.

Grönviks definitioner af handicap

Vi har tidligere i notatet peget på, at selve handicapbegrebet langt fra er et entydigt begreb. Det giver sig bl.a. udslag i sprogbrugen, hvor man kan tale om personer med handicap eller handicappede, og hvor sprogbrugen indirekte henviser til to forskellige forståelser af, hvad et handicap er, og hvordan det opstår. Der er dog mere end blot to forståelser. Fx har den svenske forsker Lars Grönvik (2007) opregnet fem forskellige definitioner af handicap i sin analyse af, hvordan begrebet bruges i forskellige sammenhænge – lige fra den medicinske verden til socialkontoret. De er relevante i denne forbindelse, fordi de siger noget om de forståelser, der ligger til grund, når man taler om personer med handicap i dag.

A. Den funktionelle definition

Den *funktionelle definition*. Den funktionelle definition ser et handicap som det hele eller delvise fravær af forskellige funktioner. Den medicinske forståelse af et handicap, hvor man måler graden af et handicap – fx størrelsen af et høretab – er et eksempel på en funktionel definition. Graden af høretabet ses her som mere eller mindre lineært forbundet med størrelsen af handicappet. Dvs. en person, der har en hørenedsættelse, der er dobbelt så omfattende som en anden person, vil i dette perspektiv blive set som dobbelt så handicappet. I den funktionelle definition bliver målingen med andre ord den autoritative indikator for graden af et handicap. Ved denne forståelse bliver handicapaccepten et personligt anliggende, hvor personen med handicap skal affinde sig med de følger, rehabiliteringen har. Det kan være, at personen med handicappet skal vænne sig til at bruge høreapparater eller en kørestol. Fokus er på den enkeltes situation og vedkommendes tilpasning til omstændighederne. Denne definition af et handicap bærer stor vægt i det danske samfund.

B. Den sociale definition

I den *sociale forståelse af handicap* bliver et handicap til i mødet mellem en person og vedkommendes omgivelser. Måden, et samfund er indrettet, skaber, mindsker eller øger et evt. handicap. Blikket flyttes i denne definition væk fra den enkelte person og over på de sociale faktorer, der determinerer et handicap. Det kan fx være bygningsforhold og adgangsveje. Pointen er, at det er sociale faktorer, som dermed er bestemmende for, hvor svært eller let det er at have et handicap. En yderligere pointe i denne sammenhæng er, at definitionen af handicappet bliver et udtryk for magtrelationerne i samfundet. Hvad, der udgør et handicap, bliver en kampplads, hvor der kæmpes om rettighederne til at definere dette. Det centrale er dog, at betydningen af handicappet først fastlægges i den aktuelle situation, da den netop er processuel og afhængig af situationen (samt de aktuelle magtrelationer).

C. Den relative definition

Den tredje definition benævnes som den *relative model*. Andetsteds har han kaldt denne model for den nordisk relationelle definition (Grönvik 2010). Denne model kan groft sagt ses som en syntese af de to foregående modeller. Den ser et handicap som noget, der opstår som en følge af interaktionen mellem en person med en funktionsnedsættelse og et samfund, der indeholder forskellige former for barrierer. Handicappet udspringer i denne forståelse af *relationen* mellem en person med nogle særlige forudsætninger og vedkommendes omgivelser.

D. Administrative definitioner

Den fjerde type af definition, som Grönvik arbejder med – *de administrative definitioner* – er skabt til at skelne mellem dem, der har brug for hjælp og dem, der ikke er berettiget til hjælp. Det kan fx være økonomisk hjælp eller hjælp til særligt udstyr og lignende. I denne type definition af handicap er der et fokus på personens funktionsniveau – hvordan funktionsnedsættelsen påvirker personens hverdagsliv på en række

områder, der typisk kredser omkring praktiske ting (fx evnen for selv at varetage personlig hygiejne) og mulighederne for at tjene penge eller ej, samt den diskrimination vedkommende er udsat for. Ofte er denne definition forbundet med den funktionelle definition, særligt i den medicinske variant af denne. Den administrative definition er, som navnet antyder, ofte værktøjer, der anvendes i sociale hjælpesystemer, hvor målet er at kunne skelne mellem dem, der har brug for hjælp og dem, der ikke har.

E. Subjektive definitioner

Den femte definition kalder Grönvik *subjektive definitioner*. Disse definitioner er subjektive i den forstand, at der er tale om folks egne forståelser og definitioner af at have et handicap i en eller anden henseende. Denne forståelse kan være knyttet til personens identitet og kan bygge på en individuel logik, som kan være vanskelig for omgivelserne at gennemskue.

Handicapforståelser er flydende

De forskellige definitioner af handicap er ikke gensidige udelukkende, men vil oftest være til stede på samme tid. Der er flere pointer i forbindelse med holdninger til personer, der har et handicap. Den første er, at selvom der kan oplyses fem distinkte definitioner byggende på hver deres logikker, så tilskriver vi i hverdagen de forskellige definitioner forskellig vægt. Kender man ikke noget til personer med handicap, vil ens holdning måske trække på den funktionelle definition osv. For det andet, og det er måske mest væsentligt i denne forbindelse, er dette også forståelser personer med handicap selv er bærere af, da det er dem de møder. Hvis en person med et handicap oplever, at den funktionelle forståelse af handicappet er den eneste, der er i spil, vil det måske være den, de selv overtager som den "rigtige", selvom den kun har til formål at være en form for måling af handicappet og ikke har blik for, at handicappets betydning ofte udfoldes i den konkrete sociale sammenhæng, hvilket beskrives af nogle af de andre af Grönviks definitioner.

Svært at være en "god handicappet"

På den måde kan man sige, at samfundsudviklingen med dens fokus på individualiseringen, også påvirker personer med handicap, som i højere grad står alene med deres handicap og alene må arbejde med, hvad det betyder for dem og deres livsbiografi. De kan trække på de forskellige definitioner af handicap, men uanset hvilken definition de trækker på, vil det have nogle implikationer for deres selvforståelse. Fx er den funktionelle definition individualiserende, hvilket indirekte antyder, at hvis personen med handicappet har nogle problemer, så er det fordi vedkommende ikke er god nok til at kompensere for sit handicap. Der er også to væsentlige pointer gemt i disse definitioner. Den ene er, at et handicap ikke er let af definere og formidle til andre; det er kort sagt svært at være en "god handicappet" og formidle til andre, helt præcist hvad det indebærer at være en person med et handicap. Den anden er, at det er dynamisk og skiftende, hvad et handicap er. Det ændrer sig konstant. En person som er hørehæmmet, der er træt og skal kommunikere i et støjende miljø, oplever sit handicap anderledes end en hørehæmmet, der er frisk, har det rigtige udstyr og taler med velkendt person i et roligt miljø (Hansen 2012).

Rundt om dette er der samtidigt en diskussion af, hvorfor nogle personer med handicap er dårlige til at fungere med sit handicap. Vi har allerede peget på nogle elementer i dette nemlig, at et handicap kan forstås på flere måder og kan opleves på mange måder af personen med handicappet. Det gør det svært at fortælle andre om, hvordan de bør forholde sig til vedkommende, når personen med handicappet måske ikke en gang ved det selv! En "god" handicappet skal i denne forbindelse læses således, at personen med et handicap overfor andre formår at være en god repræsentant for personer med handicap og dets implikationer. Lige så vel som, at Grönvik kan identificere fem forskellige former for definitioner af handicap, er det individuelt, hvad den enkelte læser ind i begrebet, og dermed bliver det vanskeligt fx at ændre andres holdninger og fordomme om personer med handicap, hvis man ikke føler, at de passer på ens situation.

Et handicap kamufleres eller skjules ofte

Mange personer med handicap står ikke ved, at de har et handicap. Hansen (2012) diskuterer dette i forhold til unge der er hørehæmmede, og det samme gør Juul et al (2014) i forhold til unge, der er ordblinde. De mener ikke selv, at der er tale om et handicap og finder, at en person med et handicap, hvilket Olsen (2000) også viser er folk, der sidder i kørestol eller lignende. På den måde ser de ikke sig selv som en person med et handicap. Juul et al (2014) peger på, at så længe den unge ikke anerkender sit handicap, kan vedkommende bibeholde et håb om, at der blot er tale om en personlig mangel, som man kan gøre noget ved – ved fx at arbejde hårdere eller blive bedre til et eller andet.

Hansen (2008) peger også på, med afsæt i Erving Goffmans (1959, [1963] 2009) klassiske analyse af den sociale interaktion, at personer med et handicap oplever deres handicap som noget, der skal skjules og kamufleres, hvilket de bruger meget tid og energi på at gøre. Goffmans pointe er også, at det er et fælles projekt – noget både personer med og uden et handicap bruger tid på, hvorved kræfterne bliver brugt på at skjule handicappet, så det ikke forstyrrer den offentlige orden. Netop denne angst for at forstyrre den sociale orden og udsætte sig selv og andre for den medfølgende forlegenhed, er en væsentlig motivation i det sociale samvær. Risikoen er, hvis dette ikke undgås, at personen med et handicap bliver fravalgt og udelades af den sociale interaktion. Alene derfor kan det være fristende at fravælge positionen som en person med et handicap og spille med fordækte kort. Det er muligt, at man kan acceptere sit handicap, men man forsøger at undgå det stigma og de fordomme, der følger med ved at skjule handicappet.

Vi indretter os efter, hvordan vi tror, at andre ser os

Alene forestillingen hos personen med et handicap om, at der er en risiko for at ende i en bestemt position – som "handicappet" er nok til, at de vælger at handle ud fra denne forestilling, uanset om den er begrundet eller ej. Frygten er med andre ord, at man så at sige bliver frataget nøglerne til ens eget identitetsprojekt og placeres i en fastlåst position som "handicappet". I det lys kan de unges betænkeligheder ved at være en person med et handicap, være berettigede nok, men det handler primært om de unges forestillinger om andres forestillinger, om at være en person med fx et høretab eller væsentlig nedsat gangfunktion. Det er det, der i den klassiske sociologi benævnes "*the looking glass self*" (Cooley 1902). Med begrebet om "*the looking glass self*" peger Cooley på, at menneskets identitet grundlæggende er social i den forstand, at vi indretter os efter, hvordan vi tror, at andre ser os. Og her vælger nogle personer med handicap, mere eller mindre bevidst at nedtone eller skjule deres handicap, fordi de er bange for denne vurdering. Men dette går også den anden vej, fx i de tilfælde hvor folk ikke ved, hvordan de forholder sig til personer med handicap – forventes de at hjælpe eller ignorerer handicappet? Forventes der en særlig reaktion? Hvad forventes der overhovedet? Her kan reaktionen være, at personer uden handicap prøver at spejle sig i, hvad de tror, at den person, der har handicappet, tror om dem? Hvis de som ikke har et handicap har en holdning om, at man bør behandle personer med handicap pænt og værdigt, kan det lede til en handlingslammelse, hvis de ikke kan finde ud af, hvordan de forholder sig på denne måde overfor personen med et handicap. Det kan kortslutte interaktionen, inden den overhovedet er startet og give anledning til, at den person, som ikke selv har et handicap, føler sig forlegen, uden at der reelt er nogen grund til det.

Thomas Scheff (1990) udbygger Goffmans analyse på flere måder. Scheff peger bl.a. på, at mange af vores måder at reagere på i sociale sammenhænge, i bund og grund er ubevidste. Det gælder både personer med og uden et handicap. Dvs. at man nogle gange reagerer uden at være bevidst om det, og det kan føre til dannelsen af bestemte handlemønstre og holdninger, der er svære at ændre, fordi de netop finder sted, uden at deltagerne er bevidste om det.

Anerkendelse som et muligt greb

I denne forbindelse vil vi pege på Axels Honneths (2006) teori om anerkendelse som et analytisk input til, hvordan man kan ændre folks holdninger til personer med et handicap. Pointen er i den forbindelse, at skal man ændre omgivelserne eller samfundets holdning til personer med handicap, er det en mulighed at se på, hvordan man opnår anerkendelse i forskellige sfærer og målrettet arbejde på at arbejde med dette.

Honneth peger på, at mennesket har et grundlæggende behov for selvrealisering, og at dette behov kan opfyldes igennem forskellige former for anerkendelse. Anerkendelse er væsentligt for individets identitet; anerkendelse er altid social og kommer fra omgivelserne. Honneth peger på tre sfærer for anerkendelse: Privatsfæren, den retslige sfære og den solidariske sfære. I privatsfæren handler det om kærlighed og oplevelsen af følelsesmæssig opmærksomhed. Anerkendelse i denne sfære sikrer udviklingen af selvtillid. I den retslige sfære handler det om, at anerkendelse giver oplevelsen af ligeværd og følelsen af at blive set som et autonomt og respekteret menneske. Kort sagt at blive set som et fuldgyldigt medlem af samfundet og fx blive inkluderet i lovgivningen mv. I den solidariske sfære handler det om at blive værdsat i det sociale fællesskab og føle sig værdifuld igennem relationen til andre/samfundet.

Det centrale i Honneths analyse er, at det er væsentligt at opnå anerkendelse i alle de tre sfære, hvis individet skal udvikle sig som et helt menneske. Manglende anerkendelse i et eller flere af områderne, kan være med til at ødelægge individets selvtillid, selvrespekt og selvværd.

Opdelingen i tre sfærer kan også anvendes til at pege på, hvordan holdninger til personer, der har et handicap kan ændres. Fx er det centralt at blive anerkendt i den retslige sfære. Det kræver bestemte former for indsatser at blive anerkendt der og sikre, at der blive taget højde for de vilkår som personer med handicap har, når der fx blive vedtaget en ny lovgivning. En anerkendelse her kan smitte af på de to andre sfærer, da sfærerne er forbundet. Her kan det være nyttigt at se på den kamp for anerkendelse som Bøsser og Lesbiske har været igennem. Den kan tjene til at vise, at det kan lade sig gøre at ændre holdninger til hele befolkningsgrupper, selvom de på et tidspunkt har været ildesete og mistænkeliggjort i høj grad.

Inspiration: Homoseksuelles kamp for anerkendelse

I det følgende har vi ladet os inspirere af bøsser og lesbiskes kamp for anerkendelse. Pladsen tillader kun en meget kort analyse. Analysen bygger på materiale, der er blevet indhentet hos LGBT Danmark (Landsforeningens for lesbiske, bøsser, biseksuelle og transpersoner).

For bøsser og lesbiske har processen med anerkendelse varet mere end 100 år og er endnu ikke færdig. Men de seneste årtier er der sket markante fremskridt. Man har fået fjernet homoseksualitet fra listen over sindssygdomme af sundhedsstyrelsen (1981). Man har fået vedtaget lovgivning, der tillader registrerede partnerskaber (1989) og forbyder forskelsbehandling på arbejdsmarkedet grundet seksuelle orienteringer (1996). De får ret til adgang til kunstig befrugtning på lige fod med andre i 2006.

Men anerkendelsen går videre end dette og er ikke kun begrænset til den retslige sfære. Der kan også peges på, at selve opfattelsen af den homoseksuelle er forandret. Fra at være noget farligt og degenereret, er det blev koblet til livsglæde og livsnydelse. Petersen (2012) argumenterer for, at den homoseksuelle figur er blevet grundlæggende forandret fra at have været forbundet til død (fx degeneration, selvmord, aids og sygdom) til at blive relateret til liv (fx reproduktion, national genkendelse, ægteskab og slægtskab i en grad så det pludseligt er nærmest trendy at sætte det flerfarvede flag på sit foto på facebook, når der er fejring af bøssers og lesbiskes rettigheder). Et andet eksempel er, at regnbuen positivt bruges i begrebet regnbue-

familier, som har været kendt siden 2001 og betegner en familie, der består af et homoseksuelt par og deres børn samt evt. børnenes biologiske far eller mor og dennes partner. Begrebet har bredt sig og bruges også om et regnbuebarn, som er betegnelsen for børn af singler, som ikke nødvendigvis er homoseksuelle men fx vælger adoption eller kunstig befrugtning som enlig forælder. På den måde benyttes de homoseksuelles regnbue-begreb af andre minoriteter, som skaber andre familieformer end den traditionelle far, mor og barn. Se fx <http://www.regnbuebarn.dk>.

Det er en bemærkelsesværdig transformation af den homoseksuelle figur, og det peger på, at det kan lade sig gøre at ændre holdningerne til en befolkningsgruppe, som de fleste nok havde fordomme om og måske ingen konkrete erfaringer med i deres hverdag. Det handler om at kæmpe for anerkendelse i forskellige sfærer. Man skal bemærke, at alene det, at der stadig er en kamp og italesættes en bevidsthed, viser at man ikke er i mål. Man er stadig en særlig gruppe.

Dette eksempel med kampen for homoseksuelles rettigheder i Danmark peger også på, hvordan man via en målrettet indsats kan ændre holdninger til en befolkningsgruppe, der tidligere og stadig i nogen grad, er præget af fordomme. Det viser dog også, at en holdningsændring kræver et langt og sejt træk, hvis den skal nå i mål, men det kan lade sig gøre at ændre normer omhandlende, hvad der er normalt og ikke normalt, hvilket kan inspirere til en tilsvarende indsats, når det gælder personer med handicap.

Fordomme og stereotyper

Det blev klart i de foregående diskussioner, at holdninger grundlæggende kan ses som en måde at organisere verden på. På den måde er holdninger uomgængelige i det komplekse nutidige samfund, fordi de bidrager til at mindske kompleksitet, mens de på samme tid bruges til at vise tilhørsforhold til det sociale og fællesskabet.

Hvad med fordomme og stereotyper? Hvor passer de ind i forhold til denne forståelse af holdninger?

Ved første øjekast kan man sige, at fordomme og stereotyper også er måder at organisere verden på, og kraftfulde værktøjer i den forbindelse – men stereotyper og fordomme er ofte af negativ og nedsættende karakter. I det følgende vil vi se nærmere på, hvad der kendetegner henholdsvis stereotyper og fordomme.

En fordom betyder basalt set, at vi har dømt et fænomen på forhånd. Dommen – dvs. vurderingen – er afgivet på forhånd. Den bygger måske på tidligere erfaringer med tilsvarende fænomener eller på viden, der er indhentet via omgivelserne, herunder i særdeleshed de nære relationer og massemedierne. Karakteristisk for fordomme er endvidere, at vidensgrundlaget ofte er mangelfuldt eller ikke tilstede. En fordom er samtidig ofte af negativ karakter. Udtrykkes fordommen i form af en aktuel adfærd, kan der tales om diskriminering. Fordomme er endvidere tit rettet mod andre befolkningsgrupper og kan have afsæt i såvel personlige som samfundsmæssige opfattelser.

En stereotyp kan ligeledes defineres som en generaliseret vurdering af andre, hvor individet ud fra bestemte faktorer – fx kultur, hudfarve, hårfarve, køn eller alder – tillægges nogle bestemte træk? Det kan være såvel positive som negative træk. Det væsentligste er dog, at stereotyper får næring via mangel på viden og konkrete erfaringer. Man kan også sige, at forskellen på stereotyper og fordomme er, at stereotyper er forenklinger, der hæftet på bestemte kendetegn og dermed ikke nødvendigvis negative eller fordømmende i deres karakter, mens fordomme mere er kendetegnet ved at være negative i deres udgangspunkt.

Den amerikanske psykolog Allport (1954) undersøgte i 1950'erne, hvad der nærede fordomme og stereotyper, og udviklede i den forbindelse sin "kontaktteori". Tanken i denne er, at kontakt mellem forskellige

grupper er en måde, hvorved fordomme og stereotyper kan nedbrydes eller ændres. Men det er ikke nok med en kort kontakt. En kort kontakt kan virke omvendt og blot bekræfte stereotypen. Kontakten skal have et længere omfang, hvis fordommene eller stereotyperne skal nedbrydes.

Stereotyper og fordomme rummer også en magtdimension. Det handler om, hvem der får lov til at definere forskellige gruppers position og placering i forskellige sociale arenaer. Dermed kan de ses som et udslag af en skjult social kontrol. Det er bl.a. noget den franske idehistoriker Michel Foucault (1978) peger på. Foucault beskriver, hvordan magt i det moderne samfund ofte har en implicit og usynlig karakter. Den gennemsyner alle sociale relationer, og bliver dermed effektivt styringsværktøj, der som oftest virker i det skjulte. I det perspektiv bliver fordomme og stereotyper til styringsredskaber, der hjælper individerne til at internalisere forventninger og normer til det normale og acceptable.

Tilsvarende peger en anden fransk sociolog, Pierre Bourdieu (1987) på, at det moderne samfund er præget af en række kampe om retten til at definere, hvad der har valør i forskellige samfundsmæssige arenaer. I den forbindelse kan fordomme og stereotyper ses som værktøjer i de forskellige kampe om retten til at komme til orde og blive set som legitime medborgere.

Dermed bliver stereotyper og fordomme et udtryk for relationen og magtforholdet mellem forskellige grupper i samfundet. Fordomme og stereotyper om personer med handicap afspejler således magtrelationer. Der eksisterer en del forskning, særligt indenfor socialpsykologien, der peger på, at stereotyper og fordomme meget hurtigt lader sig etablere (fx Aronson og Osherow 1980), og at grupper, der udsættes for fordomme og stereotyper, ofte tager disse på sig i et eller andet omfang. Det betyder med andre ord, at hvis personer med handicap oplever, at omverdenen har bestemte fordomme om dem og deres evner, vil der være en nærliggende risiko for, at det bliver en del af deres selvbillede.

Samlet set peger det på, at det kan være svært at ændre fordomme og stereotyper. Dels fordi de afspejler magtrelationer i samfundet, dels fordi der er en tendens til at dem, der udsættes for fordomme og stereotyper, indoptager dem som en del af deres selvforståelse. At ændre fordomme og stereotyper kræver således en væsentligt indsats. I den næste del af notatet ser vi på en række undersøgelser af dels holdninger til personer med handicap og dels hvad det kræver at ændre dem.

Holdninger til personer med handicap

I dette afsnit vil vi kort gennemgå nogle hovedresultater fra forskellige undersøgelser af holdninger til personer med handicap. Vi er dermed nået til den anden hoveddel af notatet. Hovedvægten er lagt på kvantitative studier, og der er tale om et mindre antal studier med fokus på holdninger til personer med handicap, og hvordan holdninger evt. kan ændres. Der er tale om inspirationskilder og hensigten har ikke været, at der skal være tale om et egentligt litteraturstudie.

Målet i dette afsnit er at fremdrage nogle generelle træk ved folks holdninger til personer med handicap og give eksempler på, hvordan man ser, at disse holdninger kan ændres. Studierne og artiklerne er derfor udvalgt, fordi de enten siger noget om voksne eller børns holdninger til personer med handicap eller undersøger, hvordan holdninger og fordomme til personer med handicap kan ændres.

'Social desirability bias' påvirker folks besvarelser

Som indgangsbøn er det værd at være opmærksom på, at det kan være svært at belyse folks holdning til personer med handicap i undersøgelser. Der vil formentlig være en tendens til at underrapportere fordomme og negative vurderinger om personer med handicaps i øvrigt, og på den anden side overrapportere positiv adfærd. Det er, hvad man i surveybranchen kalder for en '*social desirability bias*' (Nederhof 2006; Krumpal et al 2011), som betyder subjektive besvarelser og omhandler det fænomen, at respondenter besvarer undersøgelser i forhold til, hvad der er socialt acceptabelt. Subjektive besvarelser er fx det, der gør, at andelen, der rapporterede at stemme på Dansk Folkeparti, gennemgående var mindre end den burde være ud fra de faktiske stemmeafgivelser ved folketingsvalgene i mange år og måske fortsat (Hansen et al 2015). Folk har således en tendens til at underrapportere uønsket adfærd og overrapportere ønskelig adfærd, hvilket formentlig også gør, at undersøgte man konkret adfærd - i stedet for folks selvrapporterede holdninger - ville billedet omkring holdninger se anderledes ud.

Negative forventninger og stor forlegenhed

- 2 ud af 3 føler sig utilpas ved at tale med en person, der er spastisk lammet.
- I særlig grad unge føler det ubehageligt at tale med personer med handicap.
- Hver fjerde person, der har et handicap, har oplevet negativ adfærd på grund af deres handicap.

En repræsentativ undersøgelse foretaget af Scope (Aiden og McCarthy 2014), foreningen for personer med spastisk lammelse i England viser, at selvom der lovmæssigt er sket væsentlige fremskridt, så er folks holdninger til personer med handicap stadig præget af negative forventninger, og der er en stor grad af forlegenhed overfor personer med handicap.

2 ud af 3 føler sig utilpas ved at tale med en person, der er spastisk lammet

Undersøgelsen finder bl.a., at 67 % af den britiske befolkning føler sig utilpasse, hvis de skal tale med en person med et handicap. Lidt over en tredjedel (36 %) mener ikke, at en person med et handicap er lige så god arbejdskraft som andre. Unge har det særligt svært ved personer med handicap. En femtedel (21 %) af de unge (18-34 år) har aktivt forsøgt at undgå at kommunikere med en person, der har et handicap. Dette skyldes, at de ikke vidste eller var sikre på, hvordan man kunne kommunikere med vedkommende.

24 % af personer med handicap i Scope's undersøgelse har oplevet nedsættende holdninger eller negativ adfærd overfor dem pga. deres handicap. Det er også en udbredt forestilling i den britiske befolkning, ifølge Scopes undersøgelse, at personer med handicap generelt oplever diskrimination og fordomme.

Aideen og McCarthy tilskriver mange af de negative holdninger til personer med handicap, at der er uvidenhed og manglende kendskab til følgerne af et handicap. Mange kender ikke nogen, der har et handicap, og det gør det svært at forme holdningerne til personer med et handicap. Det kan diskuteres om disse resultater kun gælder for den britiske befolkning, men som Olsens analyse i det følgende indikerer, er der ingen grund til at tro dette. Det essentielle er således, at personer med et handicap på mange måder er en usynlig befolkningsgruppe. Denne usynlighed gør det svært for andre at forholde sig til nogle, der har et handicap, hvilket giver anledning til ubehag, såfremt de rent faktisk skal forholde sig til en person med handicap. Det er i tråd med Goffmans analyse af det sociale spil, og hvorledes usikkerhed kan påvirke mulighederne for at deltage i sociale rum for personer med handicap.

Mangel på viden fører til fordomme

- Mangel på kendskab til personer med handicap fører til fordomme mod personer med handicap
- Sociale relationer fører til mere positive holdninger overfor personer med handicap
- Jo tidligere man får kontakt til personer med handicap, jo lettere skabes positive holdninger
- Personlige kontakter er vigtigere end kampagner
- Personer med handicap deltager sjældnere i foreningssport og sociale arrangementer
- Et handicap øger risikoen for diskrimination

Henning Olsen (2000, 2003) er forfatteren bag en stor undersøgelse af voksne danskeres holdninger til personer med handicap. Der er tale om en survey-undersøgelse med omkring 100 spørgsmål med lidt over 1000 besvarelser af et repræsentativt udvalg af danskere mellem 18-75 år.

Olsens undersøgelse peger på, at der blandt voksne er fordomme rettet mod mennesker med et handicap. Dette er særligt udbredt blandt voksne, der ikke har et konkret kendskab til eller omgang med mennesker med et handicap. Han peger på, at folk ofte har en uklar forståelse af, hvad et handicap er, og hvad det indebærer. Ofte bliver der henvist til konkrete eksempler (blinde, døve og personer i kørestole).

På et overordnet plan er befolkningens holdninger til personer med handicap dog overvejende positive. Kigges der på de specifikke holdninger er billedet dog mere blandet. Det gælder fx spørgsmålet om hvorvidt graviditeter med børn, der vil blive født med et handicap bør afbrydes, om personer med handicap er bedre eller dårligere forældre end andre til at opdrage børn osv.

Tre holdningstendenser

Olsen konkluderer, at mange af holdningerne til personer med handicap i voksenbefolkning kan betegnes som i bedste fald neutrale og tit præget af betænkeligheder. Fx er det kun hver 10. mand, der er positiv overfor fx et nyt familiemedlem, der har et handicap (Olsen 2003:78).

Olsen peger på tre tendenser. Den første tendens er, at der tilsyneladende ikke er nogen direkte relation mellem viden om de generelle betingelser, som personer med handicap lever under, og om folk har en positiv holdning eller ej til personer med et handicap. Den anden tendens er, at sociale relationer mellem personer med og uden et handicap fører til positive holdninger over for de, som har et handicap, mens mangel på dette fører til fordomme. Endelig peger Olsen på, at hvis man som barn og under opvæksten har erfaringer med personer med handicap generelt, afføder det senere positive holdninger over for andre personer med et handicap. Der er dog håb for dem, der hverken har kontakt med personer med et handicap nu eller har haft det i barndommen, da Olsens analyser indikerer, at forskellige aktiviteter, såsom læsning af bøger

om personer med handicap eller at se en film om personer med handicap, ligeledes fremmer positive holdninger overfor gruppen.

Olsen (2000 og 2003) arbejder med en opdeling i to former for holdninger. Det ene er generelle holdninger. Det er holdninger, hvor individet ikke selv har en berøringsflade, mens det andet er de specifikke er holdninger, hvor respondenter er tænkt med selv (Olsen 2003:59). Generelle holdninger er hvad man kunne kalde for værdi-baserede holdninger, mens de specifikke holdninger er de holdninger, der opstår i konkrete situationer, hvor folk fx skal hjælpe en person med et handicap med at komme over vejen eller lignende. Olsen peger også på, at kvinder gennemgående er mere positive overfor personer med et handicap end mænd.

Fordomme er ofte baserede på uvidenhed

Olsens analyse er på mange måder sammenfaldende med den førnævnte britiske undersøgelse. Fordomme overfor personer med handicap er tilsyneladende ofte baseret på en konkret mangel på viden og erfaringer med personer med handicap. Olsens analyser peger endvidere på, at det er muligt at ændre folks holdninger, særligt hvis de påvirkes under opvæksten på forskellig vis.

Daruwalla og Darcy (2005) undersøger viden og holdninger via anvendelsen af to skalaer; interaktionen og holdninger til personer med et handicap. De har samlet 175 besvarelser blandt australske studerende med brug af disse to skalaer. Deres resultater peger i samme retning som Olsens. De konkluderer, at det er lettere at ændre samfundets holdninger end personlige holdninger. Derudover er personlig kontakt mere effektiv til at ændre holdninger end oplysningskampagner. Den personlige kontakt giver også en længerevarende holdningsændring til personer med handicap.

Personer med et psykisk handicap udsættes for mest diskrimination

Damgaard et al (2013) undersøger hverdagslivet for personer med handicap i Danmark. Der arbejdes med at forbinde typen af handicappet med personens udsathed i forskellige sammenhænge. Der er to centrale pointer fra denne rapport, som er væsentlige i denne forbindelse. Den ene er, at personer med handicap i mindre grad deltager i foreningssport og i sociale arrangementer generelt. Det peger endnu engang på, at personer med handicap simpelthen mange gange er usynlige. De trækker sig fra den sociale sfære, og det kan medvirke til at forklare, hvorfor så få rent faktisk har mødt en person med et handicap. Det andet er, at denne rapport peger på, at et handicap øger risikoen for at blive diskrimineret. Handicappet har så at sige en afsmittende effekt, idet diskriminationen rammer gruppen af personer med handicap på deres alder og udseende. Derudover er personer med et psykisk handicap udsat for mest diskrimination, hvilket er i tråd med andre undersøgelser, der peger på det samme. Det handler om, at psykisk sygdom introducerer en stor grad af usikkerhed i den sociale interaktion. Den er også svær at aflæse for andre, og ofte er det jo også et definerende kendetegn ved psykisk sygdom, at den ramte har svært ved at overholde regler og normer for 'god' adfærd.

Børn har positive holdninger til kammerater med handicap

- Børn er gennemgående positive i deres holdninger til kammerater med et handicap.
- Fordomme kan hindre børn i at tage kontakt til en kammerat med et handicap.
- Det er muligt at ændre børns holdninger til personer med handicap igennem målrettet undervisning og konkrete møder med personer med handicap

Socialstyrelsen har lavet en repræsentativ undersøgelse af børns holdninger til handicap (Sandø, Steensig og Dalmar 2011). Den viser, at eleverne i 4. - 6. klasse er relativt åbne over for andre børn med handicap og synes, at der skal gøres mere for, at børn med handicap og børn uden handicap lærer hinanden bedre at kende. Undersøgelsen peger dog på, at børnene samtidigt har nogle forestillinger om, hvad det indebærer at have et handicap, der kan gøre det svært at integrere børn med et handicap og sikre, at de kan deltage på lige fod med andre. Der er fx en udbredt idé blandt børnene om, at børn med et handicap vil have det bedste udbytte ved at gå i særlige sammenhænge kun for børn med handicap. Børnene mener, at elever med et handicap er mere udsatte for mobning og fordomme om, hvad de kan og ikke kan.

Kendskab er væsentlig i bekæmpelsen af fordomme

Kendskab til personer med et handicap er væsentlig, når det gælder bekæmpelse af fordomme overfor personer med et handicap. Flere elever giver udtryk for, at de tror, at børn med handicap er kedede af det og helst vil være alene, hvilket kan afholde dem fra at tage kontakt til børn med handicap. Der er også forskel i relation til handicapgruppen. Der er færrest reservationer overfor personer i kørestol, mens der er flere bekymringer overfor børn med spastisk lammelse, børn med udviklingshæmning og børn med ADHD. Den adfærd som personen med handicappet har, ser ud til at være udslagsgivende for holdningen. Er der tale om et handicap, der gør, at barnet handler uforudsigelig eller uden for de vante koder, vil ofte blive set som problematisk.

Rapporten viser, at det er muligt at ændre børns holdninger til personer med handicap igennem en målrettet undervisning om handicap. Det gælder både generelle holdninger til personer med handicap og konkrete holdninger til fx at skulle arbejde sammen med børn med et handicap. Men det konkrete møde med personer med et handicap har betydning, og forstærker effekten af det anvendte undervisningsmateriale.

Et handicap kan introducere usikkerhed i det sociale rum

Denne rapport peger på, at børn og voksne på mange måder er præget af den samme mangel på konkret viden om personer med handicap, som også påpeges af Henning Olsen. Derudover peger den på, hvorfor nogle handicaps vurderes anderledes end andre. Det handler for børn - og formentligt også for voksne - om at tilstedeværelsen af et handicap kan introducere usikkerhed i det sociale rum. Goffmans og Scheffs analyser viser, at dette er noget, som man vil strække sig langt for at undgå, og det kan gøre, at personer med handicap simpelthen fravælges. Ikke pga. handicappet, men pga. den usikkerhed det potentielt introducerer. Det er en mekanisme, der ofte sker ubevidst og næres af manglen på konkret viden og erfaring. Men det er også en mekanisme, der gør, at handicap som fx nedsat hørelse eller syn vurderes anderledes end psykiske sygdomme, der giver en større grad af manglende forudsigelighed.

Nowicki og Sandieson (2002) peger på, at usikkerheden har den konsekvens, at børn fravælger kammerater med et handicap og foretrækker at være sammen med kammerater uden et handicap. Der er tale om et meta-studie, dvs. en undersøgelse, der samler andre undersøgelser og søger efter gennemgående mønstre i de medtagne studier. I dette meta-studie undersøges det, hvilke faktorer, der kan identificeres i børns holdninger til personer med psykiske og psykiske handicaps. Der er medtaget studier fra perioden 1990 til 2000. I alt 20 studier er medtaget.

Information om handicaps er ikke nok

Vignes et al (2009) ser yderligere på, hvilke faktorer, der har indflydelse på skoleelevers holdninger til kammerater med handicap. Artiklen peger på, at køn spiller en rolle – piger er mest positive overfor kammerater med handicap – hvilket også var en af Olsens konklusioner. Men den sociale profil har også betydning. Børn, der kommer fra ressourcestærke hjem, er også gennemgående mere positive end børn, der kommer fra ressourcetsvage hjem. Ydermere peges der endnu engang på, at den personlige kontakt til personer med handicap er vigtig, da kontakten generelt resulterer i mere positive holdninger. Men det handler også om den personlige kontakt. Det er ikke nok, at der fx er en særlig klasse på skolen for elever med handicap, da det øger risikoen for negative holdninger til de elever, der har et handicap.

Hvis vi vender tilbage til, hvad der skal til for at få børn og unge til ændre negative holdninger til personer med handicap, så har Krahé og Altwasser (2006) gennemført et eksperimentelt studie, som blev designet til at afprøve, hvad der skal til for at ændre negative holdninger til personer med fysiske handicaps. Deltagerne var 70 elever fra 9. klasse. Denne gruppe blev delt i tre, hvoraf den ene gruppe fik information om personer med handicap, den anden fik både information om personer med handicap og mødte dem og den sidste gruppe var kontrolgruppe. Gruppen, der fik information omkring personer med handicap, ændrede ikke signifikant holdninger til personer med handicap, mens gruppen, der både fik information og mødte personer med handicap i aktiviteter, hvor de deltog på lige fod, ændrede holdninger – både målt umiddelbart efter intervention og tre måneder senere.

Vores handlemønstre er indgroede og sker ubevidst

Dette studie peger på, at det kræver en væsentlig indsats for at ændre børns og unges holdning til personer med handicap. Det er ikke nok kun at give information om forskellige handicaps. Der skal mere til, hvis der skal ske en længerevarende holdningsændring. Det er en skarpere konklusion end i nogle af de andre studier, men det understreger, at der måske kan være udslag af '*social desirability bias*' i disse undersøgelser. Altså tendens til at svare det man synes, man bør. Det peger på Scheffs pointe om, at mange af vores handlemønstre i social interaktion er indgroede og sker ubevidst, hvilket betyder, at det kræver en vis indsats at ændre på dem, når det gælder reel adfærd.

Handicaphierarki og handicappede som dårlig arbejdskraft

- Personer med handicap vurderes som dårlig arbejdskraft og til at have dårlig arbejdsevne.
- Der er et tydeligt handicaphierarki – psykisk syge vurderes mest negativt.
- Social slagside i holdninger til personer med handicap.

Hagelund et al (2015) har kontaktet 40.000 danskere og opnået svar fra 7643 af dem. Der er tale om en meget omfattende respondentgruppe, som er repræsentative for alle danskere mellem 18-70 år. Der er tale om en helt ny undersøgelse, hvor man vil afdække holdninger til personer med handicap, både fra personer med og uden handicap.

Personer med handicap vurderes som dårlig arbejdskraft

Halvdelen af deltagerne i undersøgelsen svarer, at de ikke mener, at en person med et handicap kunne varetage respondentens arbejde. Der er således mange, der mener, at personer med handicap er dårlig arbejdskraft. Selv hvis respondenterne orienteres om de relevante hjælpemuligheder, falder denne andel kun svagt (41 %, hvor det var 50 % før denne information blev givet). Åbenheden omkring handicappet og kompensationsmuligheder flytter folks holdninger i undersøgelsen, men kun i et mindre omfang. Det er særligt kvinder, hvis holdninger bliver flyttet.

Disse holdninger afspejles også blandt de deltagere i undersøgelsen, som selv har et handicap. Hvis de ikke nævner i en jobansøgning, at de har et handicap, er det få, der finder, at de har mindre sandsynlighed for at blive kaldt til en samtale. Nævner de deres handicap, stiger andelen til 63 %. Derudover peger undersøgelsen på, at arbejdsevnen for personer med handicap generelt vurderes lavest af gruppen af personer, der selv har et handicap. Det er væsentligt at have i mente, at hvis man skal ændre folks holdninger til personer med handicap, skal man også have fokus på de mennesker, som selv har et handicap. Man kan ikke uden videre regne med, at personer med handicap er særligt gode rollemodeller eller repræsentanter for personer med handicap. Det peger på, at en angrebsvektor kan være, at påvirke det billede personer med handicap har af sig selv.

Hansen (2008) diskuterer dette i relation til hørehæmmedes integration på arbejdsmarkedet, hvor han peger på, at nok har arbejdsgivere måske fordomme overfor hørehæmmede, og hvad de kan/ikke kan, men hørehæmmede er også selv bærere af disse fordomme, hvilket han peger på giver en usynlig barriere til arbejdsmarkedet, som det er svært at overkomme. Det er således let at pege fingre af folks fordomme, men det er værd at være opmærksom på, at personer med handicap selv nogle gange selv er bærere af dem. Det kan i et bredere perspektiv handle om, at individualiseringen har gjort det svært for personer med handicap at finde nogle skabeloner (i selve handicapbegrebet), som de kan bygge deres identitet og livsbiografi på.

Tydeligt handicaphierarki

Folk er mere positivt stemte over for personer i kørestol, mens de er mere negative overfor personer med psykiske problemstillinger. Folks bekymrer sig meget, hvis de skal være sammen med en person, der har et handicap. Denne bekymring reduceres, hvis respondenterne har kendskab til personer med handicap.

Undersøgelsen peger samlet set på, at følgende faktorer kan have betydning for folks holdninger til personer med handicap: typen af handicap, køn og alder samt om man har personligt kendskab til og erfaring med personer, der har et handicap.

Der er forskel på typen af handicap. De fysiske handicaps vurderes mere positivt end psykiske handicaps. Kønnen har også betydning, hvilket de andre undersøgelser også har fastslået, idet kvinder ofte er mere positive i deres holdninger over for personer med handicap.

Folks alder har også betydning for deres holdninger til personer med handicap. Desto ældre folk er, desto mere skeptiske vil de være over for personer med handicap. Der er ydermere en social slagside i holdningerne til personer med handicap. Folk med hårdt manuelt arbejde vil ofte være mere negative i deres vurderinger af gruppen.

Et videnshul

Alle de medtagne undersøgelser peger entydigt på, at der mangler viden om personer med handicap. Personer, der ikke selv har et handicap ved tilsyneladende meget lidt om, hvad det at have et handicap indebærer. Heldigvis ser det også ud til, at dette i sig selv ikke giver anledning til, at folk generelt har negative holdninger til personer med handicap, men det åbner måske for disse, hvis folk lige pludselig skal forholde sig til en person med handicap.

Dette forstærkes yderligere af, at der er en udpræget berøringsangst. Har man ikke selv et handicap, tør man simpelthen ikke tage kontakt til en person med handicap, og man søger aktivt at undgå kontakt med en person, der har et handicap, fordi man oplever dette som stressfuldt og anstrengende. Mange er bange

for at agere forkert eller for at opleve ubehag. Sagt mere firkantet mangler den brede befolkning gennemgående viden om personer med handicap. Der er simpelthen et videnshul. Hvad det vil sige at være en person med et handicap er et ubeskrevet blad for mange, og dermed trækkes der på generiske forståelser af handicaps og personer med handicap. Dette videnshul åbner med andre ord op for at fordomme kan trives.

Afrunding

De inddragne analyser peger på følgende dimensioner i folks holdninger til personer med handicap:

- Generelt er folk positive i deres vurdering af personer med handicap, når de bliver bedt om at forholde sig til personer med handicap på et overordnet, ikke-konkret, plan.
- Dette ændres dog, hvis spørgsmålene bliver mere konkrete og en person med handicap rykker tættere på og ind i hverdagen hos den person, som ikke selv har et handicap. Der bliver folks holdninger oftest mere nuancerede og skeptiske overfor personer med handicap.
- Der er også en forskel på holdningerne til forskellige typer af handicaps. Særligt psykiske handicaps udløser ofte mere negative holdninger end fx bevægelseshandicaps.
- Der er endvidere elementer, der peger på, at holdninger til personer med handicap er kønsspecifikke, hvor kvinder gennemgående er mere positive. Holdningerne virker også til at være socialt bestemte. Personer fra lavere sociale lag, er mere skeptiske overfor personer med handicap.
- Der er også indikationer på, at personer som selv har et handicap, spejler de generelle holdninger til, hvad en person med et handicap kan og ikke kan.

Hvad viser litteraturen, der kan påvirke folks holdninger til personer med handicap? Der peges gennemgående på disse elementer:

- Mere viden om personer med handicap kan flytte holdninger. Det er dog uklart, hvor meget, og om effekten holder i længden. Det ser ud til at være mest effekt overfor børn og unge samt kvinder.
- Konkrete møder og erfaringer med personer med et handicap er effektive værktøjer til at ændre folks holdninger. Det gælder både børn og voksne. Men det handler om reelle erfaringer og møder. Det er ikke nok, at der fx integreres en klasse med elever, der har et handicap, på en ordinær skole. Det giver i sig selv ikke en holdningsændring i positiv retning – tværtimod – det kan ikke stå alene og må suppleres af andre tiltag.

Personer med handicap er selv skeptiske

Et træk, som det er væsentligt at være opmærksom på er, at de personer, som selv har et handicap, tilsyneladende er bærere af en række af de skeptiske holdninger til personer med handicap. Det kan synes paradoksalt, men udtrykker blot, at de manglende forståelser og skabeloner også rammer de personer med handicap, når de skal skabe deres identitet og livsbiografi. På den måde er personer med handicap ikke automatisk gode rollemodeller og repræsentanter i relation til at vise andre, hvordan man får sit liv til at fungere med sit handicap.

Samlet set kan der peges på, at der mangler viden om personer med handicap i befolkningen som helhed. Det gælder både personer med og uden et handicap. Det er imidlertid ikke enkelt at øge vidensniveauet. Mere information ser ud til at virke i mindre omfang og kan ikke stå alene, hvis målet er en gennemgribende og længerevarende holdningsændring. Der må derfor tænkes udenfor rammerne, og i den kommende del af notatet vil vi hente inspiration fra en række mini-cases.

Cases – tre måder at ændre holdninger på

Som inspiration til hvordan man kan arbejde med at ændre holdninger til personer med handicap, har vi undersøgt tre cases, som er tre forskellige konkrete situationer og projekter med aktiviteter og strategier, og formuleret dem som tre mindre cases.

De tre cases repræsenterer forskellige måder, man kan arbejde med holdningsændringer til personer med handicap. I to cases er aktiviteterne rettet mod personer med handicap. I en tredje case er aktiviteterne ikke specifikt rettet mod personer med handicap, men der arbejdes på at skabe sociale rum, hvor personer med handicap kan indgå på lige fod med andre. Der er tale om forskellige tiltag, både i størrelse og omfang, hvor case 1, Grøn koncert og Muskelsvindfonden er det mest kendte og omfattende, mens case 3 har et noget mindre omfang og blot omhandler en enkelt persons indsats. I sig selv er der en pointe ved dette – at indsatser for at ændre holdninger til personer med handicap både kan være små og store. Vi bevæger os således ind i den tredje del af notatet, hvor vi ser på praksisnære eksempler på, hvordan man kan arbejde med at ændre holdninger til og fordomme om personer med handicap.

Kort introduktion til de 3 cases

Case 1. Grøn koncert/Muskelsvindfonden

Muskelsvindfonden er kendt for at arrangere 'Grøn koncert' hvert år. Tanken om at en handicaporganisation kan arrangere en række koncerter til støtte for sig selv, var og er banebrydende, både i national og international sammenhæng. Der er gennemført interviews med en leder i organisationen samt en frivillig gennem flere år. Grøn koncert arbejder med at skabe rammer så flest mulig mennesker kan hjælpe med at gennemføre koncerterne og samtidig få en god oplevelse. Ved at arbejde bevidst med rammerne, skabes plads til flere, uanset fysiske og psykiske handicaps, og arbejdet lettes, så det ikke bliver den enkeltes mangler, der er i fokus. I stedet er det opgaven, der er i fokus og hvordan denne kan løses ved brug af de kompetencer, man har til rådighed.

Case 2. INSP!

INSP! står for "inspiratorium". Det er et brugerdrevet mødested centralt i Roskilde. Det er åbent for alle, der har interesse i at være med til at skabe liv i Roskilde. Der er meget få faste aktiviteter, til gengæld er der muligheder for stort set alle former for aktiviteter, som brugerne vil være med til at arrangere og gennemføre. Blandt de få faste aktiviteter er der bl.a. et catering-køkken, der dels laver mad på stedet, dels leverer mad ud af huset. Køkkenet bruges også til at tilbyde kortere forløb for personer, der skal tilbage på arbejdsmarkedet. En anden fast aktivitet er kurser for arbejdsløse ("Ledige med drive"). INSP! er åbent for alle, og vil gerne være et sted, hvor mennesker med forskellige forudsætninger, herunder personer med handicap, kan mødes med andre, uden at de bliver placeret i særlige kategorier eller i specielle aktiviteter.

På INSP! er der gennemført fire interviews. Et interview med lederen og med den ansvarlige for arbejdet med psykisk sårbare samt tre interviews med brugere af INSP! – en arbejdsløs, en psykisk sårbar og en blind bruger.

Case 3. De sociale viceværter og ejendomsfunktionær

De sociale viceværter er et projekt, der drives i et samarbejde mellem boligselskaberne KAB og 3B. De sociale viceværter er ansat som en del af en større helhedsplan ("Sammen om Sydhavnen") for de næsten 6000 beboere, der bor i de to selskabers lejemål i Sydhavnen. I helhedsplanen indgår der et opmærksomhedspunkt på udsatte beboere, særligt personer med psykiske problemstillinger, og der er derfor ansat to sociale viceværter, som skal støtte udsatte beboere og familier. Der arbejdes opsøgende og i et samarbejde med ejendomsfunktionærer og Københavns kommune. De sociale viceværter har i sig selv ikke nogen formel magt, hverken i forhold til ejendomsselskaberne eller Københavns Kommune, men fungerer som et bindeled mellem de udsatte beboere og disse instanser samt mellem beboerne og deres opgang. Der er gennemført et enkelt interview med en af de sociale viceværter. Det har ikke været muligt at få adgang til brugerne af ordningen pga. tavshedspligt og krav om anonymitet. Derudover er der gennemført et interview med Peter Kare, som er driftschef for to afdelinger af boligselskabet 3B begge beliggende i Valby. Han er blevet interviewet, fordi han har været ansvarlig for kontakten til psykisk sårbare borgere i disse to store afdelinger og har opnået en god succes i dette arbejde. Peter Kares indsats er bl.a. beskrevet på <http://skizofre9til5.dk>, som er en hjemmeside for skizofrene på arbejdsmarkedet. Den er rettet mod mennesker, der skal arbejde sammen med skizofrene i en eller anden sammenhæng. Det kan være som kollega, socialrådgiver, studievejleder eller ansat i et boligselskab. Det er kun Peter Kare, der er blevet interviewet, da det i lighed med de sociale viceværter ikke er muligt at få adgang til brugerne grundet tavshedspligt og krav om anonymitet.

Den første case adskiller sig fra de andre cases i dette notat ved at der tale om handicaporganisation, der står bag. Det giver formentlig en anden forståelse af de fordomme og holdninger, som man forsøger at ændre. Deri er der ikke en formodning om at det nødvendigvis er bedre eller dårligere, men blot at der er tale om at et andet udgangspunkt.

Case 1: Grøn Koncert og Muskelsvindfonden

- Der kan være et potentiale ved at fokusere på opgaven, der skal løses, i stedet for at fokusere på forudsætninger og problemer. Det handler om tænke kreativt og i mangfoldighed fremfor i begrænsninger.
- Det vigtige er mødet mellem personer med og uden handicap. Igennem det kan man nedbryde fordomme på begge sider og skabe positive holdninger til de ressourcer, der er, uanset handicappets karakter.
- Det handler om, at komme forbi fordommene og lære personen med handicap at kende som andet end en person med handicap.

I denne case vil vi se specifikt på Muskelsvindfondens arbejde med at gennemføre "Grøn Koncert" og hvilke erfaringer de har gjort sig i den forbindelse. Grøn Koncert er et kulturarrangement, hvor frivillige og ansatte samarbejder om at gennemføre en række koncerter rundt i landet. Overskuddet går til Muskelsvindfonden og deres arbejde med at skabe livskvalitet for mennesker med muskelsvind. Nok så væsentligt handler koncerterne om at skabe synlighed og plads for mennesker med handicap, således at handicappet opfattes som en ressource eller noget man kan overkomme, så man kan deltage også på den hektiske arbejdsplads en festivalplads er. Grøn Koncert besøger en meget lang række byer i Danmark i løbet af en periode på få uger. Typisk går der få timer fra "konvojen" kører ind på en åben græsmark et sted i landet, til en velfungerende koncertplads med telte og boder står parat. Dette kræver en meget disciplineret arbejdsindsats, og det er i dette arbejde, at også personer med handicap skal kunne finde deres naturlige plads.

Der er ca. 40-50 frivillige med handicaps (ud af i alt omkring 700 frivillige) med på de grønne koncerter. Ud af disse er 20-25 kørestolsbrugere flere af dem med hjælpere, der kan fungere som arme og ben for personen med handicapet.

Organisatoriske overvejelser - motto: Give og opleve

Grøn Koncert inkluderer ikke bare folk med handicap for at kunne dokumentere, at der er en gruppe personer med handicap med på festivalen. De inkluderes som frivillige i det omfang, at man har noget at tilbyde, på samme måde som det gælder optagelsen af andre frivillige. Organisatorisk arbejder man meget tæt efter det motto, der gennem alle årene har været det bærende nemlig, at man som frivillig skal give og opleve. Når en person med eller uden et handicap henvender sig til Muskelsvindfonden for at blive frivillig, tages der altid en snak om, både hvad denne ønsker med og af sin frivillighed, og hvordan den frivillige får den bedste grønne koncert. I overvejelserne medgår, hvilke udfordringer den enkelte har ift. sit handicap, hvad der kan lade sig gøre ud fra de rammer, der er, og hvad der realistisk kan findes en løsning på ift. arbejdspladsen, transport mellem koncertbyerne, indkvartering på de skoler, man overnatter på etc.

Til personerne med handicap er der arbejdsopgaver overalt og der arbejdes hele tiden for at finde nye, flere og anderledes funktioner at tilbyde de frivillige med og uden handicaps.

Nye opgaver – længere frivillighed

Muskelsvindfonden afholder workshops to gange om året, og et emne, der dukker op, kan være at udfordre cheferne på at finde funktioner til folk med forskellige typer af handicaps i deres sektioner:

"Jeg blev for eksempel ringet op og spurgt om, hvorvidt en blind person kan bidrage på et hold, der sætter telte op? Eller kan man finde en funktion til en kørestolsbruger i den interne kantine? Nogle har mindre synlige handicaps og bliver fx hurtigt trætte, hvordan kan det indarbejdes på bedste vis? Alt dette arbejder jeg aktivt med. Løsningerne skal komme fra alle steder i organisationen, også fra de frivillige." (Organisator af de frivillige ved Grøn Koncert).

Det skal selvfølgelig ikke bliver karikerede eller forcerede løsninger, men cheferne har mange års praktisk erfaring og man vil gerne udfordre dem og se om deres kreativitet i samspil med deres kendskab til deres arbejdssektion kan bringe nye idéer på banen. Får man skabt fx 2 eller 3 funktioner og kan man samtidig aktivere tankegangen om at holde øjnene åbne for mulighederne, oplever man, at man er nået langt.

Udfordre vanetænkning og få bedre løsninger

Et væsentlig formål er også at udfordre alle på ikke at lade sig binde af begrænsninger. Alle - også medarbejdere med handicaps - kan udfordres og være med til, at der findes løsninger. Som frivillig på Grøn Koncert bliver alle hevet lidt ud af dagligdagen og finder ud af, at man kan være god til noget, man ikke vidste på forhånd. På Grøn Koncert har man mange års erfaring i, hvordan man finder løsninger og arbejdsfunktioner, der ligger ud over, hvad frivillige – med eller uden handicap - troede var muligt. Eksempelvis talte en af de frivillige, der bruger kørestol, med nogle af de frivillige fra lydholdet. De fortalte, at det er en tung og tidskrævende opgave at trække de tunge lyd kabler over festivalpladserne. Sammen fandt de på at montere en vogn på kørestolen og lade den trække kablerne. Det kræver, at udfordringerne samtænkes og nytænkes, før man udtænker en løsning, der betyder, at det er en person med muskelsvind, der skal løse en fysisk krævende opgave som at trække kabler.

At være frivillig

Den organisatoriske grundtanke om at man skal tænke i muligheder noget, der ikke bare tales om højere oppe i organisationen, men noget der opleves ned gennem organisationen. Det fremgår fx af interviewet med en person, der har været frivillig hos Muskelsvindfonden siden 2005, primært på deres udendørsarrangementer i løbet af sommeren. Det tæller Grøn Koncert, Roskilde Festival, Cirkus Summarum, Arla Food Festival og til Ledreborg Slotskoncerter.

"Når man som ny frivillig møder ind på en græsmark et sted i Jylland med henblik på sammen med 700 andre frivillige at omdanne den til en koncertplads på cirka 4 timer, så bemærker man at andelen af elektriske kørestole og crossere er større, end hvad man ellers møder i dagligdagen." (Mangeårig frivillig ved Grøn Koncert).

Muskelsvindfondens frivilligkorps, Crewet, er ligeså åbent for kørestole og krykker som for dem, der selv kan gå rundt. Det skyldes ikke en italesættelse om, at "de handicappede også er her", eller at der som sådan skal tages hensyn. Sådan er det bare. Der er blevet skabt en kultur gennem årene, hvor det at have et handicap bare er én måde at være anderledes på. Og ligesom man i enkeltsituationer tager højde for, at en person fx er farveblind (det kan bl.a. være et problem, når en ellers hjælpsom landmåler har lavet røde markeringer på det grønne græs), så er der blot ofte lidt flere hensyn, når en person har en begrænset fysik og er afhængig af sine hjælpere og sit iltapparat.

Om mødet med en person, der har et handicap

At man træder ind i en åben organisation, med højt til loftet og brede døre, betyder selvfølgelig ikke, at man som ny og udefrakommende vender sig til det med det samme og fra første dag ikke tænker over det.

De fleste møder få, der har et synligt handicap i hverdagen, og man observerer som oftest lidt på afstand. Det konstruktive ved Muskelsvindfonden er, at man har en fælles opgave, og det skaber et naturligt møde med et samlet mål: man har pludselig noget konkret at tale om.

Må man kalde en person med muskelsvind for svindler?

Crewet har over 30 års erfaring med sig i bagagen, og der er gennem tiden opstået et meget bramfrit sprog. Hvis man fik det i transskriberet form, kunne man hurtigt synes, at der blev snakket temmelig grimt og til tider fordomsfuldt, men det er ikke tilfældet. Det er blot sådan i Crewet, at det altid er tonen, der er den vigtige, ikke ordvalget eller for den sags skyld om man råber. Det gør, at så længe man har en ordentlig attitude og smil på læben, så vil det være ret svært at komme til at bruge et forkert ord. Det gør det nemmere ikke at være bekymret for at vælge et ord, som andre kunne synes var negativt ladet: Må man fx gerne kalde en person i kørestol handicappet, eller kan det virke fornærmende?

"På et tidspunkt skulle jeg finde to personer, som jeg ikke kendte på forhånd. En venlig sjæl fortalte mig, at han netop har set dem begge ovre ved kantinen: "Du skal bare spørge efter Homojesper og negeren på hjul". Jeg vidste MED DET SAMME, at det ikke ville komme til at ske. Jeg var helt ny og jeg var dengang meget politisk korrekt, så det ville ikke komme over mine læber. Senere har jeg fundet ud af, at det er det, de ganske enkelt bliver kaldt, og i dag ville jeg ikke kunne finde Homojesper i min telefonbog, hvis han var skrevet op som noget andet." (Mangeårig frivillig ved Grøn Koncert)

Netop fordi man internt driller hinanden med alt og bryder en masse politisk korrekthed, er det helt naturligt, at det også rammer dem med handicaps. Ingen går under radaren, når man skyder på hinanden uanset

om man er vegetar, kvinde, fynbo, højtuddannet, brillebruger, astmatiker, generelt klodset, morgensur eller respiratorpatient. Ligheden kommer altså også meget til udtryk i det sprog og de interne jokes, der bruges. Der er ikke en asymmetri mellem personerne med og uden handicap – der gøres ingen forskel i den forbindelse.

At tænke i hvad folk kan

I praksis er der selvfølgelig udfordringer, når man skal bygge en koncertplads med en stor gruppe af kørestolsbrugere på holdet. Det er i sagens natur ikke alle opgaver, de kan løse, men her gøres der meget ud af i stedet at finde ud af, hvad folk kan, fremfor hvad de ikke kan.

Ofte er det rammerne, der sætter begrænsningen

Vedkommende sammenligner dernæst Grøn Koncert med arbejdet på NorthSide-festivallen. På den festival går man højt op i at være bæredygtige, at genanvende alt hvad man kan og sortere affald grundigt (affald er i øvrigt ikke affald, men italesættes som ressourcer). Og hvor det i hjemmet er besværligt at sortere affaldet, har man på Northside investeret i og prioriteret, at det gøres let. Der er opsat sorteringsbeholdere overalt, der er afsat mandskab til at vejlede studepladsholderne og publikum, og de lokale aktører er sat ind i hvordan dette og hint kan genanvendes. Den frivillige oplever, at det at gøre det let, også er det der betyder noget for samarbejdet på Grøn Koncert: Når rammen først er der, og de fysiske foranstaltninger er på plads, så arbejder man langt mere enkelt og utvungent ind i de rammer.

Afrunding - Muskelsvindfonden

Man kunne muligvis hive flere eksempler frem på, hvornår noget er besværligt på Grøn Koncert. Men det er mere rigtigt at fokusere på interviewenes fremhævelse af, at man skal fokusere på opgaven, der skal løses, frem for i udfordringer. Interviewene afspejler en naturlig tilgang til arbejdet, hvor netop det, at man må anvende de mange forskelligartede ressourcer, der er til stede, på bedst mulige og mest kreative vis, italesættes som en af fordelene ved arbejdet. Samtidig afspejler interviewene i flere tilfælde, at de anbefalinger man kan finde i teorien med henblik på at nedbryde fordomme og ændre holdninger til personer med handicap, ser ud til at være rigtige. Jo mere man møder personer med handicap, arbejder sammen med dem, lærer dem at kende som personer, der er andet og mere end deres handicap, jo lettere bliver det. Man kan stadig have holdninger til dem, som man har til alle mennesker, men det går lige så meget på oplevelsen af at vedkommende måske er negativ, eller hyggelig at være sammen med, har dårlig ånde eller er parat til at gøre en ekstra indsats.

Næste case omhandler et aktivitetshus for alle byens borgere, der er drevet af en frivillig forening, hvor man kan blive medlem af og støtte via kontingent. På samme vis som en handicaporganisation, sætter organiseringen af initiativet nogle fysiske og sociale rammer for det holdningsarbejde, der foregår.

Case 2: INSP! i Roskilde – skaber rum for alle

- INSP! er et aktivitetshus, der er åbent for alle i Roskilde. Personer med et handicap indgår på linje med alle andre i INSP!'s aktiviteter. Der er ikke særlige aktiviteter kun for personer med handicap.
- INSP! arbejder med et værtsbegreb, som medvirker til at sikre at alle borgere, uanset om de har et handicap eller ej, bliver mødt på en god måde og indgår i husets aktiviteter.
- INSP! er et eksempel på, hvordan en frivillig organisation kan få personer med og uden handicap til at mødes på lige fod og på en måde, hvorved begge parter går styrkede ud af dette. Dette sker bl.a. ved en ændring af holdningerne til at have et handicap.

INSP! holder til i et nedlagt industrikompleks i Roskilde. Hensigten med INSP! er at skabe et levende rum i byen, hvor der er plads til, at alle kan komme og lave, hvad de har lyst til. Det betyder, at INSP! i sig selv har forholdsvis få fast organiserede aktiviteter. Her kan der nævnes 'Ledige med drive' og cateringkøkkenet som to eksempler på faste aktiviteter. I stedet lægges der op til, at INSP! er et sted, hvor alle er velkomne og kan organisere nogle aktiviteter. Disse kan have meget forskellige karakter, de kan finde sted en enkelt gang eller over en periode, det er der ingen krav eller mål for. Lederen af INSP! beskriver formålet med INSP! på følgende måde:

"Hvis man skal helt ind til benet, så leder vi efter nogle universelle svar på, hvad er det, der skaber fællesskab, og hvad skal der til for, at mennesker er trygge, inspirerede og motiverede for at begynde at skabe selv sammen. Hvordan kan man sætte en ramme op for eller skabe en platform, hvor alle føler sig taget godt imod, og finder nogle ressourcer i sig selv. [...] Det handler om at komme, deltage, medudvikle og engagere sig på den måde, at man faktisk også bliver initiativtager." (Ledere, INSP!)

På den måde kan man sige, at INSP! handler om at skabe grobund for "empowerment", altså at man ruster brugerne, hvad enten de er unge, ældre eller til selv at tage ansvar for, at der sker noget. Det er også væsentligt at INSP! i sig selv ikke er rettet mod nogle bestemte eller har nogle mål udover dette, og det betyder, at stedet er åbent for alle uanset deres baggrund og begrundelse for at komme på INSP!:

"Så det vi ser, det er, at folk kommer ind af døren med vildt forskellige formål og udgangspunkter." (Ledere, INSP!)

Målet er dels at skabe mere liv i byen og dels at skabe fællesskaber blandt byens borgere. På den måde er der ikke gjort sig nogle særlige bestræbelser, for at stedet skal have en særlig funktion i forhold til personer med handicap. De er velkomne, ikke fordi de har et handicap, men fordi de er borgere, og fordi de kan bidrage til aktiviteterne:

"Det er vigtigt at sige, at vi laver ikke noget for unge eller psykisk sårbare. Det, vi laver, henvender sig ikke kun til psykisk sårbare. Hvis der er nogen, der får lyst til at male, og får vi sat noget op med det, så kan alle komme og male. Så jeg synes jo netop, at det der gør stedet til noget andet end en badmintonklub, er, at man behøver ikke være psykisk sårbar for at komme her. Man behøver ikke kvalificere sig specifikt på et handicap eller målgruppespecifikke ting. Det er det, der er pointen, at alle kan komme. Og jeg synes, at vi har mange forskellige slags, der kommer her. Både unge og gamle." (Ledere, INSP!)

Stedet er skabt af en frivillig organisation

Stedet er skabt af en frivillig organisation, der savnede et tilbud, der var åbent for alle uanset baggrund og interesse. På den måde er der ikke tale om et kommunalt projekt. Men huset arbejder sammen med Roskilde kommune, og dele af distriktpsykiatrien holder til i projektets faciliteter. Derfor støtter kommunen INSP! med midler, samtidigt med at stedet udbyder diverse ressourceløb i cateringkøkkenet, der holder til på INSP!. De er nu på en situation, hvor driften i stedet hviler i sig selv økonomisk set:

”Det her er en prototype på en ny måde at tænke fællesskaber på i det lokale. Og der er kæmpestor efterspørgsel på det, og vi bliver besøgt af sindssygt mange kommuner. Vi prøver ligesom nu at få principperne formuleret, så vi kan give det videre. Hvordan kan man gøre sit almindelige forsamlingshus til en læringsplatform eller læringsarena. Den særlige pointe er, at det kan en kommune ikke skabe, men kommunen er en vigtig interesse eller aktør i at løfte opgaven, fordi den måde det her opstod, det er jo et borgerinitiativ, og så har vi været rundt hos de lokale og snakket med forskellige aktører og fået de første midler fra Roskilde Festival og kommune. Så det kræver jo en kommune, som er åben over for borgernes initiativer og er åben overfor at understøtte det økonomisk i en opstartsfase. Vi er nu der, hvor vores indtægter næsten dækker alle vores udgifter.” (Ledere, INSP!)

Hvis der fokuseres på, hvad det er INSP! kan, så handler det som sagt om at skabe et rum, hvor mennesker kan mødes og skabe aktiviteter sammen. Der er ingen krav om medlemskab, eller at man nødvendigvis skal have et handicap eller ej for at være med. Det skal ikke forstås som, at tingene er helt åbne og overladt til sig selv. INSP! arbejder med at skabe rammerne og forudsætningerne for, at tingene kan ske, at folk kan være sammen om noget uanset deres baggrund, og om de har et handicap eller ej. Set fra INSP!’s perspektiv er denne åbenhed central:

”For os handler det meget om at skabe forudsætningerne for, at inklusionen kan ske. Der handler det meget om at mixe tingene og ikke forud definere, hvad der kan ske. Allerede der er du jo så ude over, at det er en badmintonklub eksempelvis. Og så har man heller ikke defineret målgruppen. Når vi ikke henvender os til én bestemt målgruppe, så får vi nogle manøvre muligheder i hverdagen, og når vi samtidig har fokus på balance, fungerer det godt. [...] Et eksempel på ubalance ville være, hvis rummet er fyldt med psykisk sårbare, men ingen andre. Så har vi eksempelvis nogle ungeværter, som kan invitere nogle gymnasieelever hened for at lave nogle aktiviteter, som måske løber sideløbende, men lur mig om de ikke smelter sammen med tiden.” (Ledere, INSP!)

Værterne er centrale

En del af rammesætningen er tanken om ”værter”. I citatet tales der om ”ungeværter”. En vært er en person, der tager ansvar for at tage godt imod folk, der deltager i aktiviteterne, og sørge for at alle har det godt. Det er at sammenligne med en værtsfunktion i hjemmet, hvor opgaven er at sørge for gæsternes velbefindende. Det er et begreb, INSP! arbejder målrettet med. Der er altid en vært tilstede, og rollen kan være mere eller mindre omfattende, som citatet antyder. Ofte går de aktivt ind og arbejder på at skabe en balance, så alle kan føle sig velkommen. Netop balancen er vigtig, selvom den måske ikke er så klart defineret igen. Man arbejder bevidst på at nedbryde opdelinger mellem ”dem” og ”os”. Det er både i forhold til om brugeren er arbejdsløs eller ej, eller om der er tale om personer med handicap eller ej. I stedet prøver man at vende forskelligheden til en styrke:

"Du kan spejle dig i forskelligheden her, og i forhold til inklusion så tror jeg, at den store pointe er, at vi får forbedret inklusionsmulighederne ved at have mangfoldigheden i spil. Tilstedeværelsen af folk med handicap eller psykisk sårbarhed, det gør bare, at vi andre åbner os." (Ledere, INSP!)

Dette stopper ikke ved en lovprisning af mangfoldigheden. Det sker også ved at forlade tanken om, at nogle skal integreres med andre, da det i sig selv har en indbygget antagelse om, at nogle per definition er uden for. I stedet vælger man at tale om fællesskaber, der i udgangspunktet er et mere samlende begreb og dermed mere egalitært dvs. tilstræber lighed fremfor inklusionsbegrebet:

"Vi vil hellere snakke om fællesskaber, end vi vil snakke om inklusion. Inklusionen er en sidegevinst ved at arbejde med fællesskaber. [...] På den måde bryder vi også meget med det arbejde, der ellers foregår i en kommune, der skal være mere og mere evidensbaseret og så videre, og det er også noget af det, som de unge siger, er godt. Det er et frirum, hvor jeg selv kan bestemme tempoet og finde min egen vej. Og jeg kan selv bestemme, hvad jeg vil fortælle om mig selv, og hvad jeg ikke vil dele." (Ledere, INSP!)

Det er ikke uden udfordringer. Som en del af INSP!'s samlede tilbud har man medarbejdere fra socialpsykologien tilstede i huset på bestemte tidspunkter. De skal tage sig af personer med psykiske problemer. Selvom der er tale om et målrettet tilbud, skal de stadig indpasse sig i den overordnede tilgang, hvilket kan være svært nogle gange, da traditionelle opdelinger mellem dem og os er svære at løsrive sig fra:

"Vi havde en periode, hvor det blev "dem" fra socialpsykiatrien, og der havde vi en snak med medarbejderne om, at det er faktisk noget, som I gør, der understøtter den måde at tænke. De havde sådan en idé om, at så kunne de sætte sig nede i hjørnet med deres unge og snakke, og så siger jeg, at det er jo jer, der ekskluderer dem. I skal jo sætte jer fire forskellige steder i rummet og hoppe med på de aktiviteter der og gøre noget andet end at være dem fra kommunen". (Ledere, INSP!)

"Vi vil gerne have, at medarbejderne i psykiatrien tænker om dem selv, at de skal danse med, de skal være med i de aktiviteter, der er, og tage en ung med. For lige så snart man er er med i loopet, så er der nogle andre, som også gerne vil lege med en. Det er faktisk et rigtig godt billede, og det ændrer fuldstændigt perspektivet." (Ledere, INSP!)

INSP! som alternativ til individuel hjemmevejledning

Netop denne ændring af perspektivet er vigtig for socialpsykiatriens arbejde. Det handler ikke blot om at finde en ny fysisk placering af deres tilbud, det handler også om at arbejde på en anden måde med de unge bruger af socialpsykiatrien. Aktuelt bruges muligheden for at møde i INSP! i stedet for individuel hjemmevejledning. Dette har to fordele set fra kommunens perspektiv. Dels er det muligt at servicere flere unge med færre ressourcer, og dels åbner brugen af INSP! en mulighed for, at de unge med psykisk handicaps kan mødes med andre, der har den samme sårbarhed, og udveksle erfaringer. For den unge giver det også en bedre livskvalitet og et trinbræt videre ud i ordinære ungdomstilbud via fællesskaberne i INSP!, hvilket åbner for en bedre livskvalitet. Der er dog tale om en løbende balancegang. Det er både i forhold til graden af det psykiske handicap, hvor det skal have en karakter, hvor det er muligt for den unge at indgå i miljøet på INSP!, og i forhold til antallet af unge med psykiske problemstillinger, hvor man skal passe på, at der en passende balance mellem forskellige brugere af INSP!:

"Psykiatrien er meget opmærksom på, at det er unge, der har en parathed til at komme herved. Det har vi en meget god dialog med forvaltningen om, at man kan ikke bare hælde huset fuld og lukke dem ind på INSP!, for man kan i virkeligheden save sin egen gren over, hvis man ikke er opmærksom." (Ledere, INSP!)

De unge med psykiske handicaps er blot en del af den samlede brugergruppe. Der er også andre brugere med handicaps. I forhold til dem gøres der som nævnt ikke noget specifikt. De indgår på lige fod med alle andre i aktiviteterne. Der bliver opgaven for INSP!, at sikre at omgivelserne ved, hvordan de konkret skal håndtere personen med handicap – fx i forhold til en person, der er blind:

"Og det at nogle oplever, at det håndterer vi bare helt konkret i situationen. Så spørger jeg: Skal du have tandsmør, eller skal du ikke have tandsmør, og du skal nok spise den lidt hurtigt, for den er varm. Ting som det kan jo være handlingsanvisende. Nogle gange kan det også være at gøre noget super konkret, som viser andre, hvordan man rummer hinanden og gør det mindre farligt". (Ledere, INSP!)

Det giver også de brugere, som ikke har et handicap, et udbytte. De oplever, at de bliver mere rummelige i deres syn på andre og får blik for, hvad andre kan bidrage med, uanset om der er tale om personer med et handicap eller ej. Set fra brugernes perspektiv opleves INSP! som et åbent sted, hvor man føler sig meget velkommen. Det beskrives i det følgende citat, hvor brugeren også beretter om, hvordan hun i dag bruger huset, og hvilket udbytte hun oplever at have af INSP!:

"Jeg er med i det her, der hedder "Ledige med drive" og håber på at finde et job, men når man er jobsøgende, så går man meget alene, så da jeg hørte om det her "Ledige med drive", så fik jeg lyst til at komme herved. Jeg kendte intet til INSP!, jeg vidste det lå her, men jeg havde ingen idé om, hvad det kunne eller gjorde, men fra det øjeblik jeg trådte ind af døren her, så tænkte jeg 'wow'. Det er et helt tilpas anderledes sted det her. Jeg følte mig også meget velkommen. Der er en rigtig god energi her. Så jeg besluttede, at jeg ville bruge det nogle gange om ugen og ved, at du kommer her og bruger huset, så lærer du også mere om alt det, som stedet kan og alt det, som det rummer. Det har fascineret mig rigtig meget. For du kan være den, du er, når du kommer. Uanset om du har handicap, har sociale problemer eller om du bare er på vej. Det er det, der er fantastisk ved det her sted. Jeg var slet ikke klar over, at sådan et sted fandtes. Også at se hvor mange, der giver en hånd med, og jeg synes sådan generelt, at dem, der kommer her, de er meget rummelige. Og jeg tror, at man får flyttet nogle grænser. Jeg tror, at jeg er mere mig selv, når jeg er her. Når man er ude i samfundet, så laver man tit nogle match, og det synes jeg ikke, at jeg gør her på nogen måder." (Bruger, INSP!)

Det afspejles også hos en anden bruger, der har et psykisk handicap og som er i praktik i stedets køkken, som bl.a. leverer mad ud af huset til forskellige former for arrangementer. Det er gået så godt for hende, at hun beskriver sig selv som forelsket i stedet:

"For mit vedkommende har det mest været for at komme ud og møde mennesker og blive mere udadvendt. Og det er jo stedet til det. Det går så fantastisk. Jeg er så forelsket i det her sted. Der er bare plads til alle på en eller anden måde. Man er på lige fod med alle andre. Der er ikke nogen, der er højere end andre. Sådan føles det ikke. Man føler sig

velkommen og taget i mod og sat pris på. Det er fantastisk. Jeg tror bare, at det er de mennesker, der er her, som har en anden indstilling til mennesker end andre steder. Andre steder bliver man kun vurderet på, hvad man ligesom præsterer. Her bliver man ligesom rummet med hele det mennesker, som man er. Så lige pludselig kan der komme nogle andre ressourcer frem, som man ikke engang anede, at man havde. Da jeg havde været her i tre dage, så fik jeg lige pludselig ansvaret for at stå for frokosten til alle de her mennesker, og tænkte, om jeg kunne det [...] Og det gik fantastisk, og jeg fik en masse ros for maden, så man vokser også.” (Praktikant, INSP!)

Anerkendelse kan veksles til tro på sig selv

Det at blive en fulgyldigt deltager kan veksles til tro på sig selv og egne evner – dvs. anerkendelsen i Honneths perspektiv. Det fremhæver igen vigtigheden af, at der bliver taget godt imod alle, og at denne velkomst ikke tager afsæt i, om de pågældende personer har et handicap eller ej. Det oplever en anden bruger, der har et alvorligt fysisk handicap, også:

”Der er en åbenhed her på stedet. Alle mennesker, der kommer her, vil gerne opleve en eller anden fornyelse i forhold til sig selv og møde andre mennesker. Derfor er der en meget god oplevelse af at være her. [...] Der kommer jo mange, der har det ligesom mig, og så kommer der en masse, som nårh ja, måske kunne det da også. Der er alle mulige lag af bevidsthed, og jeg synes, at det er rigtig spændende.” (Person med handicap, INSP!)

Der er en åbenhed og villighed til at være sammen uanset baggrund. Det stiller dog krav til deltagerne. De skal være villige til at åbne op og fortælle om deres behov og de hensyn, der måske skal tages, så de kan deltage fuldt ud:

”Her kan man få den hjælp, man har brug for. Men jeg skal jo selv bringe mig i spil. Hvorvidt man er god nok til det, kommer an på forskellige personligheder. Nogle kommer jo aldrig ud af samme grund. Nogle er så perfektionistiske, at de tror, at de skal kunne det hele selv. De render ind i nogle tilstande, som de slet ikke behøver rende ind i, hvis de var lidt mere åbne og spurgte deres medmennesker. Vi er jo ligesom en helhed, og det er det, man skal tænke på. Så de andre de vil naturligt hjælpe os. Og det gør de også. Det er det, jeg gør.” (Person med handicap)

Afrunding INSP!

INSP! bygger på en spændende tanke – at have et sted, hvor målet er at skabe rammer for at folk kan mødes og skabe aktiviteter. Det er som sådan ikke et særligt sted eller tilbud rettet mod personer med handicap, selvom stedet lægger rum til nogle medarbejdere fra socialpsykiatrien. Det er heller ikke et sted, der fremstår særligt handicapvenligt, når man besøger det. Der er lokaler med dårlig akustik, dårlige lysforhold og kringlede adgangsveje, der kan gøre det meget vanskeligt for en person i kørestol at komme rundt osv. På den facon fremhæver INSP!, at det meget handler om indstilling snarere end udstyr og særlige skræddersyede tilbud. INSP! er således et eksempel på et sted, hvor mødet mellem personer med og uden handicap sker, ikke fordi det skal ske, men som en følge af at man anerkender, at alle er værdige deltagere og kan bidrage positivt til mødet og aktiviteterne. INSP! er dog også et eksempel på, at det kræver forarbejde. Det er ikke noget, der bare sker. Man arbejder målrettet på at skabe rammerne for, at det kan ske, og et væsentligt element i dette er formaliseringen af værtsrollen. Værten sørger for, at alle føler sig velkommen.

Vedkommende sørger også for, at der er en balance i aktiviteterne, så de ikke lukker sig om sig selv og bliver ekskluderende for andre.

Deltagelse kræver noget af brugerne. De skal være klar til at åbne op og være åbne for andres situation. Det kan være svært for nogle, men INSP! ser ud til at mindske denne barriere ved at fokusere på aktiviteterne i stedet for, hvorved dette bliver en biting.

Ændringer som positiv bi-effekt og ikke målet i sig selv

I forhold til ændring af holdninger til personer med handicap er der flere relevante perspektiver i INSP!'s arbejde. Et relevant perspektiv er, at der kan være en gevinst ved bevidst at fokusere på noget andet end det, man egentligt er interesseret i at ændre. Sagt på en anden måde – hvis målet er at ændre holdninger til personer med handicap, kan det være værd at overveje at angribe dette på en måde, hvorved ændringen bliver en positiv bi-effekt og ikke målet i sig selv. INSP! har ikke integration af personer med handicap som deres formål. Det er en positiv bi-effekt, og den opnås igennem en fokusering på andre ting end handicapet og dets betydning. Man vender blikket fra at fokusere på de problemer, et handicap kan give og spørger i stedet, hvad personen kan bidrage med. En anden relevant læring fra INSP! er, at dette der er tale om, er en samlet pakke. Det er ikke nok blot at ændre ordbrugen og indstillingen. Det skal styres og holdes i balance, hvilket sker konkret igennem tanken om værtsfunktionen. Det kan være nyttigt at se denne funktion som en art katalysator, der faciliterer mødet og holder det på rette spor, og som derfor er en vigtig ingrediens i, at det lykkes på den gode måde.

Den tredje case omhandler to forskellige initiativer, som begge foregår i almene boligbyggerier.

Case 3: De sociale viceværter i almen og den driftige driftschef

- De sociale viceværter holder til i en almen boligforening i Københavns Sydhavn (KAB og 3B)
- Det, der i særlig grad fylder i den sociale viceværts hverdag, er mennesker med psykiske problemer
- Driftschefen arbejder systematisk på at få opbygget en relation med den psykisk sårbare

I denne case ser vi på to forskellige eksempler på, hvordan man som en boligforening eller kommune kan arbejde med personer med handicap. Der er tale om interviews med henholdsvis Peter Kare, der er driftschef i en boligafdeling i boligselskabet 3B og en såkaldt social vicevært. Den sociale vicevært arbejder for to boligforeninger og Københavns kommune og er en del af en større indsats for at afhjælpe sociale problemstillinger i et boligområde i Sydhavnen i København.

De sociale viceværter (der er to ansatte i alt) arbejder på at afhjælpe problemer i de enkelte opgange. Det kan være problemer der spænder fra, at nogle beboere glemmer at bære affald ned til afhjælpning af økonomiske problemer, som måske kan ende med en udsmidning af lejligheden. Den sociale vicevært beskriver det på følgende måde:

"Mit arbejde indebærer dels, at jeg arbejder målrettet i forhold til at nedbringe fogsager, dels at jeg arbejder med naboklagesager. Så arbejder jeg med opsøgende arbejde i det hele taget på baggrund af henvendelser fra andre beboere, ejendomsfunktionærer og varmemestre. Der er 15 afdelinger, der hvor jeg arbejder, så jeg er meget afhængig af alle de folk, der går rundt i gårdene og opgangene. Folk henvender sig også selv. Det jeg arbejder mest med er med "Råd og Rådgivning", som handler om navigation i det offentlige system i alle mulige dele af det. For manges vedkommende Københavns Kommune, men også i forhold til sundhedsvæsen, eller hvad der nu måtte være." (Social vicevært)

Det, der i særlig grad fylder i den sociale viceværts hverdag, er mennesker med psykiske problemer. Det kan handle om få problemer, og det kan handle om hjælp til personer, der har meget svært ved at være alene og få en hverdag til at hænge sammen. Det samarbejde sker bl.a. sammen med kommunen og de bydelspecifikke psykiatriske teams, hvor den sociale vicevært prøver at være bindeled mellem de oplysninger vedkommende modtager og disse instanser:

”Dem, der aldrig skulle have være sat i bolig, arbejder jeg meget med at samle op, også overfor de andre beboere, altså i de tilfælde hvor den enkelte er til så stor gene for beboerne omkring sig, fordi de er meget udadreagerende for eksempel, så hjælper jeg de andre beboere med at klage, samtidig med jeg kører et samarbejde med OP-teamet, så de hele tiden er klar over, hvad der sker i den her proces, så de er klar til at samle det her menneske op. Så man ikke bare smider dem ud på røv og albuer. Nogle gange lykkedes det at løse problemet, før man når til en boudsættelse, for det er selvfølgelig det bedste.” (Social vicevært)

Hvad er det de sociale viceværter kan? Ifølge dem selv handler det om, at de for det første er lokale. De sidder fysisk i lokalområdet og er derfor nemt tilgængelige. For det andet handler det om, at de har tid til at skabe de tillidsrelationer, der er nødvendige til at få lov til at hjælpe de involverede personer:

”Fordi vi er i lokalområdet og ikke er myndighedspersoner af nogen som helst art, men er ansat for at hjælpe beboerne, og vi har den tid, vi tager os, der har vi i udgangspunktet meget let adgang til at skabe tillidsrelationer og hjælpe de mennesker, hvor det bliver uoverskueligt i forhold til kontanthjælp, lægebesøg mv. [...] Så kan de komme forbi mit kontor, og så kommer de lige ind, og så tager vi en kop kaffe. Altså, der er tid. Jeg er ikke presset ligesom alle mulige andre personer i forhold til at køre dem igennem. Jeg har heller ikke noget program. Det er igen det her med, at vi ikke er sagsbehandlere.” (Social vicevært)

Citatet peger også på en vigtig forudsætning for de sociale viceværter arbejde. Det er, at de ikke har nogen åben eller skjult dagsorden i forhold til de borgere, som de kommer i kontakt med. Man kan sige, at deres dagsorden er at sikre, at borgere har det godt og trygt i deres hjem, men de har ikke nogen mening om, hvorvidt borgerne med problemer nødvendigvis skal i fx arbejde eller i behandling. De har ingen formel indflydelse i forhold til dem, de hjælper. Som det bliver beskrevet, er de ikke sagsbehandlere eller repræsentanter for noget psykiatrisk tilbud:

”Styrken ved det jeg kan, er helt klart, at jeg er lokal. Jeg kan ikke tage noget fra dem, og jeg kan ikke tvinge dem til noget. Det eneste jeg kan gøre, det er at hjælpe dem med de udfordringer, de har. Og så er jeg jo tilgængelig. Det er helt afsindigt vigtigt. De kan altid ringe til mig. Det er ikke altid, jeg tager den, men så vender jeg tilbage”. (Social vicevært)

I denne optik handler det om, at der er tid til at lytte til dem, der har problemer. Det handler ikke direkte om at hjælpe personer med handicap eller ej, men gruppen af mennesker, der har psykiske problemer fylder meget i de sociale viceværter hverdag. Og her finder de sociale viceværter, at de gør en forskel, fordi de kan lytte, når det hele går i baglås. Det er ofte mindre ting, der bliver den berømte dråbe, der får bægeret til at flyde over, hvilket i denne forbindelse betyder, at der kan opstå skænderier, slagsmål mv. og folk bliver sat på gaden. Det er noget særligt, når der er tale om folks hjem, deres bastion, og der kan de gøre en forskel:

"Det er tit småting, men den gamle strategi er at vende ryggen til og så give dem oven i hovedet, når det hele vælter. Hvor de så måske bliver sat ud eller så' noget. Der er virkelig noget med, at vi ikke er system. Vi er hverken psykiatri eller kommune, og det har en enormt afvæbnende funktion." (Social vicevært)

Opgangsmøder er et værktøj for viceværterne

Et af de værktøjer, som de sociale viceværter har i værktøjskassen, er opgangsmøder. Det er en tilgang, der bliver taget i anvendelse, når det sociale miljø i en opgang bliver presset. Det kan være, fordi der er uenighed om sanitære forhold, hvor tit affaldet skal bæres ud, eller når der opstår utryghed pga. opførsel:

"Vi arbejder med noget, vi kalder 'Opgangsmøder'. Det kan være, at der er mange forskellige konflikter i en opgang, og de kan handle om det ene og det andet, men hvor graden af det ikke er omkring vold og trusler, men det er noget andet. Så samler vi alle folk, og så arbejder vi med at få konfliktmægling. Det er egentlig meget banalt. Det handler om, at man giver alle i en opgang en stemme." (Social vicevært)

Styrken ved at bruge opgangsmøde er, at det formidler både viden og kontakt mellem den psykisk syge og vedkommendes umiddelbare omgivelser således, at der skabes en fælles oplevelse af, hvad der sker, og hvorfor det sker. Det åbner mulighed for at beboerne kan sætte sig ind i hinandens situation, hvilket ikke alene giver grundlag for en forståelse, men også for en omsorg og rummelighed:

"I forhold til dem som er psykisk syge, og som nogle gange går ned i nogle huller, og som betyder noget for de andre, så sker der jo en masse ved, at man lærer hinanden at kende i de samtaler henover bordet, og som gør, at omsorgen styrkes mellem hinanden og dermed også den der rummelighed, som der er brug for i det hele taget." (Social vicevært)

Erfaringerne fra de sociale viceværter peger på flere interessante pointer. For det første, at det tager tid at ændre folks holdninger. Men at en ændring af holdningerne kan finde sted, hvis der investeres den nødvendige tid i at understøtte dette. De peger også på de positive følger af dette. Det øger trykningen både for personerne med handicap og dem uden. Det giver basis for en bedre trivsel og åbner for en omsorg, der kan have positive effekter for alle involverede. Mange af disse erfaringer i næste case.

Driftschef i boligforening – Peter Kare

Peter Kare er driftschef i en stor almen boligafdeling beliggende i Valby, København. Han har været ansat i afdelingen i lang tid. Han er i modsætning til de sociale viceværter et eksempel på, hvordan en enkelt person kan gøre en forskel i forhold til behandlingen af personer med et handicap. Hans indsats er dermed ikke en del af en større indsats eller et eksempel på en officiel holdning fra boligforeningen om, at man vil gøre en særlig indsats over for de personer, som har et handicap eller overfor andre udsatte beboere. Når man taler med Peter Kare handler det om at tage personligt ansvar og bruge de redskaber, der står til ens rådighed. Det er i hans tilfælde tid og mulighed for få etableret en dialog mellem den udsatte person og vedkommendes omgivelser, herunder kommunen, behandlingssystemet og boligforeningen:

"Det er vel bare et spørgsmål om at have lidt forståelse for de mennesker, som har det skidt og så være heldig at få dem i tale. Så synes jeg også, at vi bør hjælpe de mennesker, som har det dårligt. Også fordi jeg ikke er ude på at smide dem ud, og det gør jeg også meget ud af at fortælle dem. Jeg er her ikke for at smide dig ud, eller for at du skal

finde dig et andet sted at bo. Jeg er her for at hjælpe dig. For det er jo ikke folk, der er dumme, men folk, der har en psykisk sygdom.”

Han er også meget klar i forhold til, hvad der er hans opgaver, og hvad der ikke er. Han holder sig væk fra at stille diagnoser, men forholder sig til beboerens aktuelle adfærd – bliver der tømt post eller flyder der affald foran lejligheden – alt det er indikatorer på, at tingene ikke er, som de bør være:

”Jeg stiller ikke diagnoser – det er ikke min opgave. Det jeg forholder mig til er, at når jeg ser, at der er nogle beboer, der går i udu eller ikke magter at klare sig selv mere. Vi kan ikke bare skrive et brev, hvis en beboer ikke tømmer sin postkasse, eller der står skrald foran døren, eller det er gardiner, der ikke er trukket fra eller så’ noget. Det går jo ud over de andre lejere, og dem skal vi også tage hensyn til, altså dem, der ikke er syge.”

Beboernes tryghed er vigtigt

Det handler meget om tryghed for afdelingens beboere. Både for den udsatte person og for vedkommendes omgivelser. For Peter Kare handler det om at hjælpe den udsatte person og derigennem også hjælpe de andre beboere til at få en bedre hverdag:

”Der kan sagtens være nogen, der kommer på kant med naboerne med råben og skrigen, og så får jeg klager. Hvis det er nogle med børn, der bor ved siden af, så føler de sig jo intimideret og bange, fordi der er en, der råber og skriger og smækker med døren, fordi de har det skidt. Så det er lige så vel for at hjælpe den syge som de andre beboere, der jo også skal føle sig trygge.”

For Peter Kare er det afgørende for den personlige kontakt. Det duer ikke at sende brev eller ringe til beboerne med psykiske problemstillinger. Det kan de slet ikke håndtere, og derfor bliver det fremgangsmåden at søge kontakt med den aktuelle borger over et stykke tid:

”Det kan være, at han eller hun lukker sig inde eller ikke vasker sig eller lignende. Men meget ydmygt banker jeg på, og fortæller hvem jeg er, og hvis de har brug for hjælp, så vil jeg gerne hjælpe. Nogle gang tager det lidt længere tid, før de bider til bollen, men det er lykkes mig at fortælle dem, at jeg er her for at hjælpe dem og ikke for at straffe dem”.

I lighed med de sociale viceværter peger Peter Kare, at det er vigtigt, at han ikke truer beboerne med sanktioner. Hans udgangspunkt er et andet – de skal hjælpes – og der må de lokalt tage ansvar, og hvis det ikke er nok, må de tage kontakt videre i de forskellige systemer:

”Jeg tror, at jeg er god til at fortælle dem, at jeg kommer for at hjælpe dem. Jeg kommer ikke for at fortælle dem, at nu skal de opføre sig ordentligt, og nu skal de rydde op og tømme deres skraldespand. Altså, det lykkedes mig ofte – nogle gange bliver jeg også truet, men det tager jeg ikke til mig – hvis de har været med på kontoret hernede, så sætter jeg mig ned. Jeg står aldrig sådan face to face, for det kan optrappe konflikten. Jeg sætter dem ned og siger, at jeg vil gerne hjælpe, og hvis du har lyst til at få noget hjælp eller har brug for hjælp, så kan jeg det. Og det lykkes rigtig mange gange at få en god dialog i gang. Det kan godt være et sejt langt træk.”

Vigtigt at naboernes tryghed understøttes

Peter Kare oplever nogle gange, at det er svært for omgivelserne at forstå, hvad der sker, fordi det er for tæt på deres bopæl. Det er på en måde for tæt på privatsfæren for de fleste, og det forstærker den utryghed, de måske allerede føler overfor naboens adfærd. Der bliver det en af Peter Kares indsatser, at understøtte naboernes tryghed:

”Bare jeg handler på det – folk vil jo ikke konfronteres med deres nabo, det er underligt, fordi det bliver for tæt på deres bolig – så jeg siger, at jeg nok skal tage dialogen, og de skal holde mig underrettet om sagens forløb. Så får jeg udvekslet telefonnumre med de omkringliggende beboere og søger for at holde mig orienteret, og så prøver jeg så at få dialogen med den her beboer, som har det skidt af den ene eller den anden årsag, og fortæller at jeg kommer for at hjælpe, og så kontakter jeg selvfølgelig altid kommunen.”

Som nævnt er der ikke blot tale om at banke på døren en enkelt gang. Ofte er der tale om længerevarende forløb, hvor Peter Kare systematisk arbejder på at få opbygget en relation med den psykisk sårbare. Det handler om, at blive ved til de forstår, at der er nogen, der rent faktisk vil hjælpe dem og ikke er ude på at smide dem ud af deres lejlighed. Det handler om at få et grundlag for en dialog, hvilket giver den pågældende beboer en forståelse af, hvorfor der reageres som der gør af omgivelserne.

Afrunding viceværterne og driftschefen

En erfaring fra både de sociale viceværter og Peter Kare er, at omgivelserne reagerer med en stor utryghed, når de oplever en person have psykiske problemer. Det hjælper ikke, at de er naboer og måske kender personen. Det forstærker snarere problemerne, at de finder sted tæt på folks privatsfære, hvorfor der reageres på en anden måde. Det afspejler i en eller anden forstand nogle af de forskelle, der blev identificeret i gennemgangen af forskellige undersøgelser af folks holdninger til personer med handicap, hvor det skeptiske element blev mere udtalt, desto tættere på personen med handicap er. Det peger på, at kendskab til og erfaringer med personer med handicap i sig selv ikke nødvendigvis fører til en bedre forståelse og ændring i holdninger til personer med handicap. Disse må nødvendigvis understøttes igennem en dialog, hvor frygten hos personer, der ikke har et handicap, adresseres og håndteres på en god måde. Men at opnå dette tager tid og ressourcer. Det gælder særligt i forhold til beboerne med et psykisk handicap. Det tager lang tid for dem at anerkende, at der er nogle, der vil hjælpe dem, og ikke har en agenda udover at hjælpe. Der er fællestræk mellem de sociale viceværter og Peter Kares erfaringer og erfaringerne fra INSP!. Hvor INSP! arbejder med at etablere en værtsrolle som et bærende element i at inddrage alle, bruger de sociale viceværter og Peter Kare de samme greb, når de skal skabe en kontakt med personen med handicap.

Der er også forskelle. De sociale viceværter er en del af en stor indsats for at løfte et kvarter socialt set, og på den måde viser de, hvordan man lokalt systematisk kan arbejde på at få inddraget personer med handicap i dialogen – til glæde for personerne med handicap og deres omgivelser. Omvendt er Peter Kares indsats et eksempel på, hvordan en enkelt person via en målrettet indsats kan gøre en stor forskel for beboerne med et handicap og medvirke til at skabe et trygt nærmiljø for alle.

Opsamling for alle cases

Der er ovenfor præsenteret tre meget forskellige cases. Lige fra Muskelsvindfondens store indsats med at arrangere Grøn Koncert til en enkelt person, der prøver at gøre en positiv forskel i forhold til behandlingen af personer med handicap. Der er dog flere centrale fællestræk på tværs af de tre cases:

Væk fra opdeling af personer med og uden handicap

De tre cases har for det første det til fælles, at de ikke direkte beskæftiger sig med personer med handicap som en specifik målgruppe. I stedet er der tale om projekter, der arbejder på at gøre plads til alle som aktive deltagere i samfundet, og her er personer med handicap blot en gruppe blandt andre, som man arbejder med. Det er en fælles pointe for alle de inddragne cases, at de mere eller mindre bevidst søger væk fra en opdeling mellem personer med og uden handicap. Det handler om, at hvis man vælger dette udgangspunkt, er der allerede lagt en asymmetri ned, der låser mødet fast i nogle bestemte rammer. Den søger man væk fra i de medtagne cases i det omfang, det kan lade sig gøre.

Holdninger tager tid at ændre

Et andet fælles træk er, at det tager lang tid at arbejde med holdninger og fordomme til personer med handicap. Det handler om at skabe et rum, hvor alle føler sig trygge. Hvad enten man har et handicap eller ej. Det tager tid og ressourcer.

Møder er vigtige

Et tredje fællestrek er, at mødet mellem personer med og uden handicap skal understøttes. Det finder ikke bare sted af sig selv. Her peger casene på, at det kan være en fordel at flytte opmærksomheden væk fra mødet som et mål i sig selv. Det fungerer tilsyneladende bedre, hvis man samles om noget andet, hvad enten det er en fælles aktivitet eller gennemførslen af en koncert – dermed flyttes blikket hen på noget fælles tredje, som tillader deltagerne at overkomme evt. fordomme.

Vanskelig opgave at ændre holdninger

I forhold til diskussionen af holdningsbegrebet i første og anden del af notatet, kan det konstateres, at erfaringerne fra de tre cases peger på, at det er en vanskelig opgave at ændre holdningerne til personer med handicap. Det er ikke noget, der blot sker af sig selv. Det er ikke nok med en grundlæggende positiv holdning til personer med handicap i udgangspunktet. Det kræver en længevarende indsats og en indsats, der er understøttet og rammesat.

Det diffuse ved handicapbegrebet udfordrer os

Det er flere perspektiver, der peger på, at en del af vanskelighederne ved at ændre holdninger opstår som en følge af det diffuse ved selve handicapbegrebet. Som det er belyst i notatet, er det ikke entydigt eller enkelt at definere, hvad et handicap er og indbefatter for den, som har det. Dette vilkår gør det udfordrende for personer med og uden et handicap at forholde sig til det.

Samfundsudviklingen forstærker denne tendens ved at mindske betydningen af fælles referencepunkter og i stigende grad lade det være op til den enkelte at indholdsudfylde, hvad et handicap indebærer fx socialt og arbejdsmæssigt. Det gør det rigtig svært både for personer med handicap og for personer uden et handicap at forholde sig til og navigere i forhold til.

Et fælles tredje

På baggrund af denne præmis tyder det på, at det er en fordel at fjerne fokus fra spørgsmålene om handicappet, når man konkret skal arbejde med at flytte holdninger til personer med et handicap. Det kan ske ved at lade det være et sekundært spørgsmål, der kan besvares via en fokusering på noget andet.

I en række af casene sker det konkret ved at flytte fokus til at skabe aktiviteter sammen og så lade holdningsændringen være et medfølgende bi-effekt af dette, altså at der er fokus på, det man kunne kalde et fælles tredje fx etablering af en festivalplads på Grøn Koncert (oplevelsen), at lave mad sammen eller andre aktiviteter som i INSP! i Roskilde, eller at man er fælles om sit beboelsesområde.

Bilag 1: Referencer

- Aiden, Hardeep & McCarthy, Andrea (2014). *Current attitudes towards disabled people*. Rapport kan hentes på www.scope.org.uk
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley
- Aronson, E. & Osherow, N. (1980). Co-operation, prosocial behaviour and academic performance. Experiments in the desegregated classroom. I: L. Bickman (Ed.). *Applied social psychology annual*, vol.1. Beverly Hills, California; Sage Publications
- Beck, Ulrich (2002). *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzels forlag
- Bengtsson, Steen (2008). Handicap – levevilkår og personlig velværd. I: *Danmarksbilleder – SFI's forskning igennem 50 år*. Redigeret af Hahr, Ulla og Karlsson, Ove. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
- Bengtsson, Steen (2003). Handicap som social konstruktion: Hvor mange handicappede er der? I: *Handicap, kvalitetsudvikling og brugerinddragelse* redigeret af Bengtsson, Steen, Bolfils, Inge Storgaard og Olsen, Leif. København: AKF
- Blok, Anders & Elgaard Jensen, Torben (Red) (2009): *Bruno Latour: Hybride tanker i en hybrid verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1995). *Distinktionen: en sociologisk kritik af dømmekraften*. København: Det lille forlag
- Bourdieu, Pierre (1987). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Boston: Harvard University Press
- Cooley, Charles H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's
- Damgaard, Malene, Steffensen, Tinne og Bengtsson, Steen (2013). *Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funktionsnedsættelse. En analyse af sammenhænge mellem hverdagsliv, samliv, udsathed og type og grad af funktionsnedsættelse*. København: Det nationale forskningscenter for velfærd
- Daruwalla, Pheroza og Darcy, Simon (2005). Personal and societal attitudes to disability. I: *Annals of Tourism Research*, årgang 32, no. 3, s. 549-570
- Det Centrale Handicapråd (2014). *Mennesker med handicap i Danmark*. København: Det Centrale Handicapråd
- Det Centrale Handicapråd (2001). *Handicap og ligebehandling – et refleksionspapir*. København: Det Centrale Handicapråd
- Engberg, Eugenie, Jensen, Lars Fjord og Lange, Carl (1967). *Revalidering og forsorg for handicappede i Danmark*. København: Studier i Danmark
- Foucault, Michel (1978). *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978--1979 (Lectures at the College de France)*. Picador
- Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet – selvet og samfundet under senmoderniteten*. København: Hans Reitzels forlag

- Giddens, Anthony (1999). *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels forlag
- Goffman, Erving (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday
- Goffman, Erving (2009). *Stigma – om afvigerens sociale identitet*. København: Samfundslitteratur
- Grönvik, Lars (2007). *Definitions of Disability in Social Sciences. Methodological Perspective*. Ph.d.-afhandling. Uppsala: ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS UPPSALA (kan læses på: <http://www.diva-porta.org/smash/get/diva2:170048/FULLTEXT01.pdf>)
- Grönvik, Lars (2010). *Dansen omkring handicapbegrebet*. Keynote på nndr konference på DPU, AU. Manuskript
- Hagelund, Lise, Jensen, Henrik Holm, Bøgelund, Mette og Nielsen, Agnete (2015). *Befolkningens holdninger og handlinger i relation til personer med handicap*. København: Enhed for Antidiskrimination og Det Centrale Handicapråd
- Hansen, Niels-Henrik M. (2008). *Hvad så? Unge hørehæmmedes trivsel og livskvalitet i et sociologisk perspektiv: Høretab, emotioner, trivsel og integration blandt unge hørehæmmede*. København: Museum Tusulanum, 2008. 456 s. Ph.D. afhandling (udgivet)
- Hansen, Niels-Henrik M. (2009a), *Når øret klør. Høretab, trivsel og integration blandt unge hørehæmmede*. Bog (forkortet udgave af ph.d.-afhandlingen). København: Center for Ungdomsforskning
- Hansen, Niels-Henrik M. (2009b). *Langtidsstudie af unge hørehæmmede efter Frijsenborg Efterskole. Statusnotat for 1. år. 2009*. Rapport. København: Center for Ungdomsforskning (udgivet)
- Hansen, Niels-Henrik M. (2012). *Unge hørehæmmede: kommunikative strategier, uddannelsesvalg og trivsel*. Center for Ungdomsforskning, DPU, Aarhus Universitet Hansen, Niels-Henrik Møller. 44 s. Rapport (er udgivet)
- Hansen, Niels-Henrik M., Marckmann, Bella, Nørregård-Nielsen, Esther, Østergård, Jeanette og Rosenmeier, Sara (2015). *Spørgeskemaer i virkeligheden. 2. udgave*. København: Samfundslitteratur
- Honneth, Axel (2006). *Kamp om anerkendelse – social konflikters moralske grammatik*. København: Hans Reitzels forlag
- Illeris, Knud, Katznelson, Noemi, Nielsen, Jens Christian, Simonsen, Birgitte og Sørensen, Niels Ulrik (2009). *Ungdomsliv. Mellem individualisering og standardisering*. København: Samfundslitteratur
- Juul, Tilde, Brahe, Thomas og Hansen, Niels-Henrik M. (2013). *Efterskolens betydning for unge ordblindes liv og uddannelse*. København: Center for Ungdomsforskning
- Juul, Tilde, Brahe, Thomas og Hansen, Niels-Henrik M. (2014). *Ung og ordblind*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag
- Krahé, Barbara & Colette Altwasser (2006). Changing Negative Attitudes Towards Persons with Physical Disabilities: An Experimental Intervention. I: *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 2006, Vol.16(1), pp.59-69
- Krumpal, Ivar, Rauhut, Heiko, Böhr, Dorothea og Naumann, Elias (2011). The framing of risks and the communication of subjective probabilities for victimizations. I: *Quality & Quantity*, vol. 45, issue 6, p. 1331-1348
- Lyotard, Jean-Francois (1996): *Viden og det postmoderne samfund*. København: Slagmark

Nederhof, Anton J. (2006). Methods of coping with social desirability bias: A review. I: *European Journal of Social Psychology*, vol 15, issue 3, p. 263-280

Nowicki, Elizabeth A. & Sandieson, Robert (2002) A Meta-Analysis of School-Age Children's Attitudes Towards Persons with Physical or Intellectual Disabilities. I: *International Journal of Disability, Development and Education*, 49:3, 243-265, DOI: 10.1080/1034912022000007270

Olsen, Henning (2000). *Holdninger til handicappede. En surveyundersøgelse af generelle og specifikke holdninger, deres sammenhæng og specifikke holdningers bestemmende faktorer*. København: Socialforskningsinstituttet

Olsen, Henning (2003). Forbeholdne holdninger til handicappede? I: *Handicap, kvalitetsudvikling og brugerinddragelse*. (red.) Bengtsson, Steen, Bonfils, Inge Storgaard og Olsen, Leif. København: AKF forlaget

Pedersen, Kaj Ove (2011). *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels forlag

Petersen, Michael Nebeling (2012). *Somewhere over the Rainbow*. Ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet

Sandø, Martin, Steensig, Nina og Dalmar, Susanne (2011). *Børns holdninger til handicap*. Odense: Socialstyrelsen

Scheff, Thomas (1990). *Microsociology. Discourse, Emotion, and social structure*. Chicago: University of Chicago press

Socialministeriet (1994). *Standardregler om lige muligheder for handicappede*. København: Socialministeriet

Vaaben, Line (2015). *Da Danmark var verdensmestre i sterilisering og det hvide snit*. Avisartikel i Information d. 27. marts 2015

Vignes, Celine, Emmanuelle Godeau, Mariane Sentenac, Nicola Coley, Felix Navarro, Helene Grandjean & Catherine Arnaud (2009). "Determinants of students' attitudes towards peers with disabilities". I: *Developmental Medicine & Child Neurology*, 2009, Vol.51 (6), p.473-479. London: Mac Keith Press

Internetressourcer

www.dch.dk: Det Centrale Handicapråds hjemmeside

www.insp.dk: INSP!'s hjemmeside

<http://nordjyske.dk/nyheder/flere-doede-end-i-job/7e1333de-68fe-4e6b-8854-4914bfd8754/112/1513>
(hentet 15 oktober 2015)

www.sammenomsydhavnen.dk: Hjemmeside for de sociale viceværter

<http://folehaven.3b.dk/>: Hjemmeside for Folehaven

<http://muskelsvindfonden.dk/>: Muskelsvindfondens hjemmeside

<http://skizofre9til5.dk/top-header/video/ejendomsinspektoer-peter-kare.aspx>: Hjemmeside om mødet med skizofreni, hvor driftschef Peter Kare fortæller om hans erfaringer.

<https://um.dk>: Tiltrædelser af diverse FN-konventioner

<http://www.denstoredanske.dk/>

Bilag 2: Interviewguides

Interviewguide til interviews - projektansvarlige: Det Centrale Handicapråd

Guiden skal anvendes bredt og eksplorativt, hvorfor det er vigtigt at understrege, at spørgsmålene skal åbne op for en dialog, der bedst muligt afdækker, hvorledes den enkelte case skaber rammerne for at ændre holdninger og nedbryde fordomme.

Introduktion til Interviewet

- Hvem er vi?
- Hvad er målet med interviewet?
- Diskretion.
- Optagelse; hvad bliver det brugt til?

Introduktion af interviewperson

- Hvad er din baggrund og hvorfor er du med i projektet ?
- Hvorlænge har du været med i projektet?
- Hvad betyder det for dig at projektet/casen inkluderer handicappede?
- Beskrivelse af rammen?
- Hvad er jeres berøringsflade til handicappede?
- Hvad er det I laver – hvad er det for et tilbud I giver?
- Hvem finansierer det?
- Hvad er målet/hensigten?
- Hvilke udfordringer og muligheder giver det?
- Handicapudfordringer kan både være fysisk og psykisk. Hvordan arbejder I med det?

Hvad er det I kan?

- Beskriv med jeres egne ord, hvad det er I kan, som er noget særligt?
- Hvor er det, at I supplerer andre tilbud?
- Hvad kan I ikke? Hvor går jeres grænser?
- Har jeres ansatte/personale nogen særlig viden eller uddannelse?

Erfaringer

- Hvad er jeres erfaringer?
- Er der grupper I ikke når – grupper der overskygges?
- Kom gerne med konkrete eksempler eller historier på både der hvor handicappet gør at noget er sværere og der hvor handicappet måske kan være en fordel?
- Har I måtte justere på jeres forudsætninger?
- Hvad med grænseflader til andre instanser/tilbud?
- Hvad ville I gøre anderledes eller ønske I kunne gøre anderledes?
- Hvordan gør dette projekt en forskel for synet på handicappede, og hvad skal der til?
- Hvad er den sværeste fordom at overkomme?

Afsluttende bemærkninger

- Er der noget vi ikke har berørt?
- Tak for din hjælp

Interviewguide til interviews - brugere: Det Centrale Handicapråd

Version 3, sidst revideret d. 28. september 2015.

Guiden skal anvendes bredt og meget eksplorativt, hvorfor det er vigtigt at understrege, at spørgsmålene skal åbne op for en dialog, der bedst muligt afdækker, på hvilken måde den enkelte case (generelt kaldet projektet) skaber rammerne for at ændre holdninger og nedbryde fordomme.

Introduktion til interviewet

- Hvem er vi?
- Hvad er målet med interviewet og casestudiet?
- Diskretion.
- Optagelse; hvad bliver det brugt til?

Projektet

- Fortæl om dette sted – hvordan kom du ind i det?
- Hvem bor her/ bruger det?
- Hvordan er det organiseret?
- Hvor er de største fordele og de største ulemper?

Hvad er din situation?

- Hvad er din berøringsflade til projektet?
- Hvorfor er du tilknyttet, og hvordan er du tilknyttet og hvor længe har du været tilknyttet?
- Hvad er din baggrund? ("handicap-historie") (vi spørger også frivillige uden handicap)

Hvad er det projektet/tiltaget kan?

- Hvordan oplever du at være bruger her/ frivillig ikke handicappet?
- Hvor tit er du her og hvor meget bruger du det? Er det noget, der er vigtigt for dig? Hvis ja, hvorfor er det? (dette spørgsmål tilpasses meget afhængig af om man bor der eller det er en festival osv)
- Hvad får du ud af det?
- Beskriv med dine egne ord, hvad der er det særlige du får her – hvad er barriererne og mulighederne?
- Hvor er det, at dette tilbud supplerer/ adskiller sig fra andre tilbud du kunne deltage i?

- Har det ændret dine holdninger til din egen problemstilling? Oplever du at du bliver mødt på en anden måde end ellers – og hvis ja, hvorfor? (*hvis det er en handicap*)
- Hvordan ser du på handicap nu i forhold til tidligere?
- Har det ændret holdningerne hos dem omkring dig og hvorfor?
- Handicapudfordringer kan både være fysisk og psykisk. Hvordan arbejder I med det?
- Er der grupper dette sted/område ikke når – grupper der overskygges?
- Fortæl om en særlig oplevelse.

Afsluttende bemærkninger

- Er der noget vi ikke har berørt?
- Tak for din hjælp.

